

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»

ФРОЛОВ СЕРГІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК658.012.4:336.14](043.5)

**РОЗВИТОК МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД
БЮДЖЕТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИ РЕАЛІЗАЦІЇ
ДЕРЖАВОЮ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ
ПОЛІТИКИ У ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Суми – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Сумському державному університеті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України
Балацький Олег Федорович,
Сумський державний університет
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України, професор кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор, заслужений юрист України
Огонь Цезар Григорович,
заступник директора департаменту з питань використання коштів державного бюджету фінансовими та контролюючими органами, Рахункова палата України (м. Київ);
доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України
Барановський Олександр Іванович,
проректор з науково-дослідної та інноваційної роботи, Університет банківської справи Національного банку України (м. Київ);
доктор економічних наук, доцент
Леонов Сергій Вячеславович,
Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України» (м. Суми), завідувач кафедри фінансів

Захист дисертації відбудеться 1 липня 2011 р. о 10:00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 у Державному вищому навчальному закладі «Українська академія банківської справи Національного банку України» за адресою: 40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57, зала засідань вченої ради.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України» за адресою: 40000, м. Суми, вул. Покровська, 9/1.

Автореферат розісланий 1 червня 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Бурденко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Україна, маючи найдовший в Європі кордон (19 із 25 регіонів є прикордонними), володіє значним досвідом і потенціалом в організації міжнародних відносин. Глобалізаційні процеси, що відбуваються у світі, суттєво впливають на політичне, економічне, соціальне, культурне життя держави, сприяють розвитку тих регіонів, які беруть активну участь у міжнародній торгівлі, але поряд з цим формуються певні негативні тенденції. Саме тому держава повинна сприяти політиці регіоналізації, включенню прикордонних регіонів до світового поділу праці та стимулюванню їх економічного зростання, направляти зусилля на укріплення партнерства з регіонами інших країн. В першу чергу, цього можна досягти запровадивши відповідну концепцію державної політики у прикордонних територіях. Зрозуміло, що цей процес може бути досить складним через необхідність врахування індивідуальних особливостей розвитку різних регіонів. Таким чином, питання ефективного розвитку прикордонних регіонів, які з огляду на географічні та соціально-економічні особливості є специфічними територіями, дуже важливе для вивчення, оскільки саме їхній потенціал на сьогоднішній день реалізується найменшою мірою.

Необхідною умовою розвитку прикордонних територій є адекватне їх фінансування, де ключову позицію відіграють кошти бюджету. Бюджетна політика є ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток держави, вагомою складовою фінансової і економічної політики. Тому від своєчасного та адекватного визначення її напрямів залежить функціонування бюджетної системи в цілому, реалізація програм довгострокового розвитку країни, подолання наслідків фінансової кризи, зростання добробуту населення тощо.

Дослідженню особливостей організації бюджетного процесу, теоретичних основ бюджетного менеджменту приділяється значна увага науковців. Серед зарубіжних вчених проблемами бюджету і бюджетного управління займалися С. Бейлі, Н. Брюс, Ш. Бланкарт, У. Еванс, П. Майсгрейв, Дж. Тобін, Х. Ціммерман, Ф. Фішер, К. Фостер, Дж. Стігліц та інші. Особливості організації бюджетної системи і бюджетного процесу України, специфіку бюджетного управління досліджували у своїх працях такі вчені, як: М. Азаров, О. Балацький, О. Барановський, О. Василик, В. Геєць, М. Єрмошенко, А. Єпіфанов, М. Карлін, С. Ковальчук, О. Кириленко, М. Крупка, С. Леонов, І. Лук'яненко, І. Луніна, С. Мельник, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, І. Сало, Л. Сафонова, Г. Старостенко, В. Федоров, І. Чугунов, І. Школьник, С. Юрій та інші. Проблеми прикордонних територій, особливості їх розвитку розглядали такі вчені, як: А. Бальян, Ж. Дерій, М. Долишній, Н. Мікула, О. Передрій, І. Студенников, Л. Тарангул, Ю. Шолох тощо.

Незважаючи на значний рівень теоретичної розробки питань, що стосуються бюджетного менеджменту, цілий ряд проблем залишається невирішеним – починаючи від наукового обґрунтування самого процесу прийняття бюджету, завершуючи його виконанням та відповідальністю за бюджетні порушення.

Необхідність розвитку прикордонних територій ставить перед бюджетним менеджментом цілий ряд нових проблемних питань, зокрема: бюджетне вирівнювання та міжбюджетні відносини; розмежування доходів і видатків на рівні місцевих бюджетів; використання бюджетного потенціалу регіонів; врахування державної політики у прикордонних територіях тощо. Все вищевикладене обумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження, вибір мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження співпадає з основними напрямками, програмами і планами Кабінету Міністрів України, міністерств і відомств. Наукові результати та висновки дисертаційного дослідження було використано у науково-дослідних роботах, які виконувались у Сумському державному університеті, а саме: «Теоретичні та методичні основи управління соціально-економічним потенціалом регіону» (номер держ. реєстрації 0108U005962); «Удосконалення економічного механізму природокористування в прикордонних регіонах» (номер держ. реєстрації 0107U001285); «Удосконалення фінансового механізму управління еколого-інноваційним розвитком економіки» (номер держ. реєстрації 0106U008508); «Фінансовий механізм кредитно-інвестиційного забезпечення сталого еколого-економічного розвитку» (номер держ. реєстрації 0106U008510); «Ефективність економічного механізму регулювання системи циклів відтворення» (номер держ. реєстрації 0106U008509).

До звітів за цими темами включені такі пропозиції автора: визначення чинників і критеріїв депресивності регіонів; теоретико-методологічні підходи до розвитку системи міжбюджетного вирівнювання в країні; обґрунтування необхідності встановлення зв'язку між статтями доходів і витрат місцевих бюджетів як необхідної передумови ефективної роботи державних органів, оптимального розподілу бюджетних ресурсів та реалізації бюджетного потенціалу регіону.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розвиток теоретико-методологічних засад бюджетного менеджменту при реалізації державою соціально-економічної політики у прикордонних територіях, розробка науково-методичних рекомендацій і практичних інструментів щодо його забезпечення.

Виходячи з поставленої мети, в роботі було поставлено і вирішено наступні завдання:

- дослідити теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики держави;
- проаналізувати систему управління бюджету, що застосовувалась в умовах докризового економічного зростання та в період кризи під впливом світових економічних тенденцій;
- визначити основні проблеми в організації і реалізації бюджетного процесу в Україні;
- розкрити соціально-економічну сутність і дати характеристику прикордонних територій;
- провести аналіз соціально-економічної політики держави у прикордонних територіях;

- визначити методичні основи прикордонного співробітництва адміністративних одиниць України і Росії та проаналізувати економічну і соціокультурну співпрацю Сумської області з Курзькою і Белгородською областями Російської Федерації;
- розглянути науково-методичні засади бюджетного регулювання розвитку територій та розвинути принципи бюджетного вирівнювання;
- розробити науково-методичні підходи до оцінки бюджетного потенціалу прикордонної території;
- розробити концептуальні засади синхронізації процесів формування бюджетних ресурсів та виконання соціально-економічних зобов'язань держави у прикордонних областях;
- виявити особливості розвитку, функції і завдання законодавчої і виконавчої влади у бюджетному процесі на основі врахування державної політики у прикордонних територіях;
- розробити підходи до оцінки якості інституційної складової бюджетного менеджменту;
- розвинути методологічні засади трансформації державних доходів і видатків з урахуванням особливостей взаємодії прикордонних територій;
- обґрунтувати концептуальні засади розвитку міжбюджетних відносин та механізм їх реалізації;
- визначити стратегічні завдання щодо розмежування доходів і видатків між державним і місцевими бюджетами у контексті реалізації політики держави у прикордонних областях;
- розвинути концептуальні засади і методичні положення програмно-цільового управління бюджетним процесом;
- розробити концепцію державної цільової програми фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку прикордонних територій.

Об'єктом дослідження є економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу і перерозподілу бюджетних коштів при реалізації державою соціально-економічної політики у прикордонних територіях.

Предмет дослідження – концептуальні і теоретико-методологічні засади та науково-методичний інструментарій бюджетного забезпечення розвитку прикордонних територій.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження складають теоретичні напрацювання зарубіжних та вітчизняних учених щодо сутності, функцій і ролі бюджету та управління бюджетом у фінансовому забезпеченні й регулюванні соціально-економічного розвитку прикордонних територій.

В процесі підготовки дисертаційної роботи були використані такі загальнонаукові методи дослідження та аналізу, як: метод логічного узагальнення, порівняння та систематизації – для дослідження основних теоретичних положень з визначення проблематики роботи; методи кореляційно-регресійного аналізу – при розробці методичних підходів до оцінки бюджетного потенціалу прикордонних територій; метод експертних оцінок – для оцінки якості інституціональної

складової бюджетного менеджменту; синтез, наукова абстракція та морфологічний аналіз – для формування авторської позиції з приводу категорій і понять, що застосовуються у роботі; порівняльний і статистичний аналізи – для оцінки сучасної системи управління бюджетом та аналізу соціально-економічної політики держави у прикордонних областях.

Інформаційною базою дисертаційної роботи слугували результати досліджень вітчизняних і закордонних вчених питань бюджетного менеджменту та розвитку прикордонних територій; офіційні статистичні дані Державного комітету статистики, Міністерства фінансів України, Національного банку України; законодавчі та нормативно-правові документи з питань управління бюджетом, соціально-економічного розвитку держави і регіонів; аналітичні огляди та звіти міністерств і відомств, що стосуються питань бюджетного менеджменту.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку теоретико-методологічних засад бюджетного управління та розробці рекомендацій щодо його вдосконалення при реалізації державою соціально-економічної політики у прикордонних територіях

Найбільш вагомими науковими результатами дисертаційного дослідження полягають у такому:

вперше:

- запропоновано концепцію створення та організаційно-інституційного забезпечення макрорегіонів у складі держави як механізму забезпечення первинного бюджетного вирівнювання територій, сутність якої полягає в умовному (на етапі розрахунків) поєднанні бюджетів декількох адміністративно-територіальних одиниць (в першу чергу, областей), близьких за географічними та соціально-культурними ознаками, в єдиний бюджетний макрорегіон з подальшим вирівнюванням співвідношення доходів і видатків місцевих бюджетів та з урахуванням чисельності населення, що проживає у регіонах – складових даного макрорегіону;
- запропоновано науковий підхід до структурної побудови місцевих бюджетів, відповідно до якого замість існуючих загального і спеціального фонду, що не забезпечує ефективного формування і розподілу фінансових ресурсів територій і громад внаслідок відсутності взаємозв'язку між доходами і видатками, рекомендується поділяти місцевий бюджет на соціальний фонд, фонд інфраструктури і фонд розвитку, з відповідним обґрунтуванням переліку статей доходів і видатків місцевих бюджетів, що відносяться до кожного з фондів. В основу такого поділу покладено принцип відповідності статей доходів видаткам, на які вони спрямовуються;
- розроблено науково-методичний підхід до оцінки якості інституціональної складової бюджетного управління, шляхом розрахунку інтегрального показника якості, який визначається за блоками показників, що характеризують окремі складові бюджетного процесу (кадровий потенціал; планування; ефективність управління; контроль; прозорість і зацікавленість у результатах роботи);
- визначено економічний зміст поняття «бюджетний потенціал прикордонної території» як здатності прикордонної території продукувати необхідний

обсяг фінансових ресурсів для забезпечення наявних потреб даної території з урахуванням економічного стану та відповідності стратегічним орієнтирам розвитку. Дане визначення акцентує увагу на: 1) необхідності забезпечення структурної відповідності ресурсної складової бюджетного потенціалу функціонально-організаційній готовності прикордонної території до ефективної реалізації завдань бюджетного менеджменту; 2) причинно-наслідкових взаємозв'язках між наявним обсягом бюджетних ресурсів та потребою в них відповідно до стратегії розвитку; 3) здатності прикордонної території сприйняти бюджетні ресурси та використати за призначенням, виходячи з наявного рівня її економічного розвитку;

удосконалено:

- науково-методичні основи оцінювання бюджетного потенціалу прикордонної території з застосуванням багатофакторної лінійної регресійної моделі, які побудовані на основі врахування особливостей саме територій, які межують з іншими країнами, що надало можливість виявити найбільш релевантні фактори впливу на величину бюджетного потенціалу прикордонної території (обсяг валового регіонального продукту, обсяг прямих іноземних інвестицій та чисельність безробітних);
- зміст поняття «синхронізація бюджетних ресурсів», під яким пропонується розуміти створення умов, при яких бюджетні ресурси будуть використовуватись ефективно в контексті отримання конкретного економічного або соціального ефекту, адекватного за часом і відповідного обсягам фінансування. В даному визначенні, на відміну від попередніх, синхронізація розглядається не як процес вирівнювання та відповідності бюджетних ресурсів і результатів їх використання, а як сукупність заходів щодо створення умов для цього. Крім того, запропоновано конкретні фактори синхронізації – відповідність за часом та обсягами. Запропоновано теоретико-методичний підхід до забезпечення синхронізації бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань у прикордонних регіонах на базі встановлення залежності обсягів бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави. Доведено, що ця залежність проявляється у формі невідповідності за часом надходження фінансових ресурсів та їх необхідним обсягом, що обумовлено природою (особливості бюджетного вирівнювання та міжбюджетних відносин, недовикористання потенціалу програмно-цільового методу) та недоліками бюджетного процесу в Україні (бюджетні правопорушення, відсутність ефективного контролю, слабка відповідальність за результативність бюджетного процесу, неефективне та нецільове використання бюджетних коштів);
- науково-методичні засади забезпечення ефективного прикордонного співробітництва на базі структурування його напрямів (економічний, екологічний, політичний, соціальний, енергетичний, науково-освітнянський, військовий), визначення потенційних форм співробітництва (єврорегіони, спільні проекти, митні союзи, вільні економічні зони, міждержавна допомога, міжнародні проекти, міждержавні утворення), формалізації інструментів (інвестиції, спільні підприємства, торгівля квотами на забруднення навколишнього середовища,

експорт/імпорт товарів і послуг, участь у капіталі компаній, міждержавні комісії, міжнародні конференції тощо). Даний підхід дозволяє визначити форму співпраці та її конкретні інструменти;

- теоретико-методологічні положення визначення чинників і критеріїв депресивності регіонів, з акцентуванням уваги на соціально-економічному характері даного поняття, який обумовлюється показником рівня життя людей та їх соціальної захищеності, що значною мірою визначається станом бюджету конкретного регіону. Запропоновано відповідні групи чинників (економічні, соціальні, демографічні, природно-географічні, екологічні) та критерії (більше 70, серед яких: рівень зношеності основних фондів, обсяг реалізованої продукції на одну особу населення, податкові надходження на душу населення, віковий склад населення, рівень бідності, рівень безробіття, сальдо міграції, рівень забруднення території смітниками, рівень концентрації шкідливих домішок у повітрі тощо), за якими визначається рівень депресивності регіону;
- науково-методичний підхід до побудови системи бюджетного вирівнювання з урахуванням (на відміну від існуючих підходів) оцінки економіко-соціальних можливостей прикордонних територій за такими етапами: вибір типу міжбюджетних відносин, визначення мети вирівнювання, визначення масштабів горизонтального вирівнювання; вибір видів бюджетних трансфертів, визначення особливостей формування фонду бюджетних трансфертів; вибір методу розподілу бюджетних трансфертів. Доведено, що в умовах кризової економічної ситуації в країні вектор бюджетного менеджменту спрямовано на оперативнотактичне управління бюджетними ресурсами;
- класифікаційні ознаки та на їх базі класифікацію інституцій, що беруть участь в управлінні бюджетом, яку представлено у вигляді трьохвимірної моделі, орієнтованої на їх просторове сприйняття в розрізі етапів бюджетного процесу, гілок і рівнів влади, а також двовимірних моделей в системах координат «гілка влади – рівень влади», «гілка влади – етап бюджетного процесу» та «рівень влади – етап бюджетного процесу»;

набули подальшого розвитку:

- визначення бюджетного менеджменту як комплексної системи реалізації сукупності управлінських функцій державними органами регулювання бюджетного процесу, шляхом використання специфічних прийомів і методів, спрямованих на ефективне регулювання бюджетних потоків;
- економічний зміст поняття «бюджетна політика» як комплексу заходів у складі фінансової політики держави, що формуються шляхом цілеспрямованих дій уповноважених органів державної влади по мобілізації, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів (шляхом використання важелів бюджетного регулювання) в рамках існуючої законодавчо-нормативної бази з метою досягнення стратегічних соціально-економічних цілей суспільства на конкретному етапі розвитку держави. Запропоноване визначення відрізняється від попередніх акцентом на тому, що бюджетна політика є складовою фінансової політики держави та виступає інструментом досягнення стратегічних цілей суспільства;

- зміст поняття «прикордонна територія», під яким пропонується розуміти таку адміністративно-територіальну одиницю (або її частку, або їх об'єднання), частиною меж якої є державний кордон, яка володіє рядом специфічних особливостей, обумовлених сусідством іноземних держав (на економічному, соціальному і культурному рівнях), та яка бере участь у виконанні специфічних функцій, пов'язаних з транскордонною діяльністю (експорт/імпорт товарів та послуг, міграція робочої сили тощо);
- концептуальні засади бюджетного менеджменту, основними умовами розвитку якого є вирішення фундаментальних проблем бюджетного процесу, які систематизовано залежно від стадій (проблеми на стадії прийняття бюджету, на стадії виконання бюджету і проблеми контролю та відповідальності). Здійснено систематизацію та формалізацію проблем прикордонних територій України як проблем загального характеру (нелегальна міграція, віддаленість від ділових та економічних центрів держави, незадовільний рівень фінансової підтримки, недооцінка центральною владою ролі прикордонних територій в розвитку країни) та проблем, що стримують розвиток (недостатня кількість пунктів перетину кордонів, нерозвинена інфраструктура, відсутність належно обладнаних автострад, різниця у розмірах залізничної колії тощо);
- механізм застосування програмно-цільового методу при формуванні державного бюджету, який складається з ряду взаємопов'язаних етапів (аналіз виконання бюджету, визначення цілей і завдань бюджетних програм, ухвалення рішень про доцільність програм, визначення їх результативності, аналіз витрат, необхідних на реалізацію, узгодження бюджетних програм, контроль за їх виконанням, оцінка ефективності) та сукупності принципів, на які вони спираються (прозорість, відповідальність, підпорядкованість, контрольованість, ефективність тощо), що дозволило формалізувати відмінності традиційного постатейного бюджету і бюджету, складеного відповідно до програмно-цільового методу;
- теоретичні положення щодо організаційно-інституційного забезпечення бюджетного менеджменту в частині реалізації сукупності управлінських функцій через створення Українського державного фонду з фінансування розвитку прикордонних територій як інституту розвитку їх інвестиційного потенціалу та підтримки транскордонного співробітництва.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульована у дисертаційній роботі сукупність концептуальних і теоретико-методологічних положень у комплексі формує підґрунтя для розвитку бюджетного менеджменту, в першу чергу – при реалізації державою соціально-економічної політики у прикордонних територіях. Вони доведені до рівня теоретико-методичних розробок і практичних рекомендацій, які використані в практичній діяльності державних установ і обласних адміністрацій, зокрема, у роботі Комітету Верховної Ради України з питань бюджету використано теоретико-методологічний підхід до побудови системи міжбюджетного вирівнювання в країні та алгоритм побудови системи бюджетного вирівнювання, науково-методичний підхід до забезпечення синхронізації бюджетних ресурсів та соціально-

економічних зобов'язань у прикордонних областях, схему синхронізації бюджетних ресурсів з соціально-економічними зобов'язаннями держави і виявлення та обґрунтування факторів, що обумовлюють десинхронізацію бюджетних ресурсів відносно соціально-економічних зобов'язань держави у прикордонних територіях (довідка від 31.05.2011 № 04-14/17-906); Сумської обласної державної адміністрації – при опрацюванні Стратегії соціально-економічного розвитку Сумської області на період до 2015 року «Нова Сумщина – 2015» (довідка від 11.04.2011 № 01-24/1793); Чернігівської обласної державної адміністрації – при розробці та опрацюванні Середньострокової Програми соціально-економічного розвитку області на 2011-2015 роки «Чернігівщина-2015» (довідка від 07.02.2011); Головного фінансового управління Сумської обласної державної адміністрації – застосовується багатофакторна лінійна регресійна модель оцінки бюджетного потенціалу області та її окремих адміністративних одиниць при складанні проекту бюджету області (довідка від 23.03.2011 № 01-19/314а).

Практичне значення результатів дослідження підтверджується застосуванням теоретико-методологічних положень дисертації у навчальному процесі Сумського державного університету при викладанні навчальних дисциплін «Фінансовий ринок», «Ринок фінансових послуг» (довідка від 25.01.2011 № 8).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення, розробки, висновки і рекомендації, що виносяться на захист за результатами проведеного дослідження, одержані автором самостійно. Особистий внесок у наукових працях, опублікованих у співавторстві, наведено окремо у списку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження були оприлюднені та отримали схвальну оцінку на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки і практики» (м. Харків, 2010 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України» (м. Суми, 2007–2010 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика» (м. Суми, 2008–2010 рр.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансові ресурси регіону: організація та управління» (Івано-Франківськ, 2007 р.); Міжвузівській науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України» (Сімферополь, 2009 р.) та ін.

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дослідження опубліковано в 50 наукових працях, у тому числі 1 одноосібній монографії, 1 колективній монографії, 25 статтях у наукових спеціалізованих виданнях, 20 публікаціях у збірниках матеріалів конференцій. Результати дослідження викладено також у підручниках і статтях у неспеціалізованих наукових виданнях. Загальний обсяг опублікованих наукових і навчально-методичних праць складає 42,19 друк. арк., з яких особисто автору належить 39,46 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, додатків, списку використаних літературних джерел. Повний текст рукопису дисертаційної роботи складає 497 сторінок і містить 65 таблиць і 73 рисунки (з них 20 таблиць і 15 рисунків займають 45 окремих сторінок), додатки на 33 сторінках, список використаних джерел із 409 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, а також ступінь апробації отриманих результатів дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні положення бюджетного менеджменту на сучасному етапі розвитку України»** досліджено особливості бюджетного менеджменту в Україні, визначено теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики, проаналізовано стан оперативного управління бюджетом України в часи світової фінансової кризи та визначено проблеми організації і реалізації бюджетного процесу в Україні.

У роботі акцентується увага на бюджетній політиці, як на ефективному інструменті впливу на соціально-економічний розвиток держави, вагомій складовій фінансової і економічної політики. Зазначено, що від своєчасного та адекватного визначення напрямів бюджетної політики в основному залежить функціонування бюджетної системи в цілому. Автором наголошується на необхідності ефективної бюджетної політики, без якої неможливе забезпечення реалізації програм довгострокового розвитку країни, подолання наслідків фінансової кризи, зростання добробуту населення, покращення діяльності суб'єктів господарювання.

Розглянуті в роботі підходи різних науковців до визначення сутності бюджетної політики дозволили узагальнити існуючі точки зору і виокремити найбільш важливі елементи, які обов'язково супроводжують процес формування і впровадження в дію бюджетної політики, а саме вона: є складовою частиною фінансової політики держави; формується шляхом цілеспрямованих дій органів державної влади; має загальну мету здійснення, яка визначається, виходячи із пріоритетів економічної політики держави; включає дії з фінансовими ресурсами в рамках бюджетних відносин.

На базі зазначених рис було сформульовано авторське визначення бюджетної політики як комплексу заходів у складі фінансової політики, які формуються шляхом цілеспрямованих дій уповноважених органів державної влади щодо мобілізації, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів (шляхом використання важелів бюджетного регулювання) в рамках існуючої законодавчо-нормативної бази з метою досягнення стратегічних соціально-економічних цілей суспільства на даному етапі розвитку держави.

На практиці бюджетна політика реалізується шляхом бюджетного менеджменту – комплексної системи реалізації сукупності управлінських функцій

державними органами регулювання бюджетного процесу, шляхом використання специфічних прийомів і методів, спрямованих на ефективне регулювання бюджетних ресурсів та оптимізації відносин у процесі руху бюджетних потоків.

У процесі дослідження зроблено висновок, що існуюча система управління бюджетом в цілому не відповідає сучасним вимогам, окремі її елементи потребують подальшого розвитку і суттєвого вдосконалення.

Важливим елементом системи бюджетного менеджменту, який набуває вирішального значення у періоди фінансових потрясінь, є оперативне управління бюджетом. Дослідження стану оперативного управління бюджетом України в часи світової фінансової кризи дозволило виявити основні тенденції, характерні для кризового бюджетного управління, серед яких: відмова від стратегічної орієнтації бюджету на користь вирішення поточних завдань, хронічне недофінансування статей на економічний розвиток при одночасному зростанні видатків на утримання органів правопорядку, судової влади та соціальних статей державного бюджету, зростання кількості бюджетних правопорушень як у кількісному, так і грошовому вигляді.

Автором досліджено еволюційний шлях, який пройшов бюджетний процес в Україні. Встановлено, що на сьогодні цілий ряд проблем залишаються невирішеними. Умовно проблеми бюджетного процесу в Україні за останні 10 років пропонується розділити на три групи (рис. 1).

Рис. 1. Основні проблеми бюджетного процесу в Україні

Зазначені проблеми тісно пов'язані між собою та на переконання автора є частиною більш загального питання – відсутності узгодженої і неухильно виконуваної довгострокової стратегії розвитку України. В умовах невизначеності цілей розвитку країни Державний бюджет використовується лише для вирішення

поточних проблем, а переважання соціальних трансфертів підриває майбутній потенціал України та є однією із основних причин дефіциту бюджету. При цьому широке використання зовнішніх позик для покриття дефіциту зменшує здатність держави до проведення самостійної економічної політики і призводить до втрати економічної незалежності.

У другому розділі **«Основні теоретичні положення і практична реалізація соціально-економічної політики держави у прикордонних територіях»** визначено статус прикордонних територій та їх основні характеристики, проведено аналіз соціально-економічної політики держави у прикордонних територіях, визначено методичні основи прикордонного співробітництва на прикладі адміністративно-територіальних одиниць України та Російської Федерації.

Будь-яка прикордонна територія знаходиться на перетині двох чи більше дотичних систем (держав), при чому прикордонна область утворює зону зі специфічними властивостями, до яких можна віднести: наявність кордону; близькі природно-географічні умови та приналежність до цілісної екосистеми; спільне (з сусідніми державами) використання природних ресурсів і вирішення проблем екологічної безпеки; наявність сталих історико-культурних, етнічних, соціально-економічних зв'язків із сусідніми державами; значний рівень залучення місцевої громади до транскордонного співробітництва; високе навантаження на інфраструктуру (дороги, зв'язок, сфера обслуговування тощо); особливості національного складу (наявність національних меншин, представників декількох етнічних груп); периферійність прикордонних територій; міграція населення тощо.

На базі проведеного дослідження різних підходів до трактування сутності прикордонних територій запропоновано прикордонні території розуміти як такі адміністративно-територіальні одиниці держави (їх частки або об'єднання), що прилягають до державного кордону, володіють рядом специфічних особливостей, обумовлених сусідством іноземних держав (на економічному, соціальному і культурному рівнях), а також виконують специфічні функції, пов'язані з транскордонною діяльністю (експорт/імпорт товарів, послуг, робочої сили тощо).

Основним критерієм, що ідентифікує прикордонну територію, виступає відстань від державного кордону (як правило, 30-50 км). В той же час, на думку автора, необхідно враховувати і економічні, соціокультурні, історичні особливості території, що може значно розширити межі окреслення конкретної прикордонної території.

Виходячи з того, що однією з особливостей прикордонних територій є здійснення транскордонного співробітництва, у роботі розглядається найбільш поширена форма такого співробітництва – єврорегіони, яких на сьогодні в Україні налічується сім.

У роботі акцентується увага на такій характерній рисі прикордонних територій, як периферійність, наслідком якої часто є низький рівень їх соціально-економічного розвитку. Аналіз практичної реалізації положень Закону України «Про стимулювання розвитку регіонів», який містить цілий перелік різних критеріїв, згідно з якими регіон (промисловий або сільський район, місто) може бути віднесено до складу депресивних, показав, що відповідно до цих критеріїв

депресивних територій в Україні не існує. Аналіз критеріїв показав хибність більшості з них. Автором наголошується, що депресивність регіону – поняття, в першу чергу, не економічне, а соціальне. Економічні показники не дають і не можуть дати усїєї картини щодо ситуації в регіоні. В роботі пропонується використання ряду показників, які спроможні більш адекватно оцінити стан конкретної території і на підставі цього приймати виважені рішення щодо визначення розміру бюджетної допомоги.

Встановлено, що розвитку прикордонних територій заважає ряд об'єктивних і суб'єктивних факторів, а також негативних аспектів його організації, до яких пропонується віднести: невеликі обсяги фінансування; недостатню економічну спрямованість проектів транскордонного співробітництва, обмежені повноваження органів місцевого самоврядування у сфері транскордонного співробітництва; недооцінку потенціалу транскордонного співробітництва з боку влади; слабку інформаційну підтримку співробітництва; слабку систему моніторингу виконання проектів; складність процедури отримання віз для підтримки контактів з сусідніми країнами тощо.

Обґрунтовується необхідність розв'язання вищезазначених проблем на основі реалізації низки заходів, а саме: збільшення обсягів фінансової підтримки; розвиток кадрового і матеріального забезпечення органів місцевої влади; пом'якшений візовий режим; посилення економічної складової проектів прикордонного співробітництва; розвиток прикордонної інфраструктури; формування сприятливого бізнес-середовища; розширення повноважень місцевих бюджетів тощо.

Історично і географічно найбільш тісні зв'язки в економічній, науково-технічній, політичній та інших сферах Україна має з Російською Федерацією. Акцентується увага на актуальності відновлення втрачених зв'язків, а також активізації нових форм соціально-економічного співробітництва між Україною та Росією (економічні проекти, спільні підприємства, використання сировинних ресурсів, екологічні проекти, співпраця в паливно-енергетичній сфері, військово-співробітництво). Все це вимагає розробки відповідної нормативно-законодавчої стимулюючої бази для того, щоб потенційний інтерес перетворився на реальні міждержавні проекти. Прикордонні території в цьому плані мають стати авангардом по відновленню співробітництва, виходячи з їх унікального географічного розташування і можливостей, що воно надає.

У роботі обґрунтовано напрямки співпраці України і Російської Федерації та теоретико-методичне підґрунтя прикордонного співробітництва, підходи, що допоможуть вирішити поточні проблеми у відносинах та нададуть необхідний інструментарій для ефективної співпраці (рис. 2).

Детальний аналіз україно-російських відносин протягом останніх двох десятиріч дозволив визначити коло проблем у їх розвитку. Як ілюстрація практичної реалізації запропонованих засад прикордонного співробітництва у роботі надаються рекомендації щодо їх розв'язання (табл. 1).

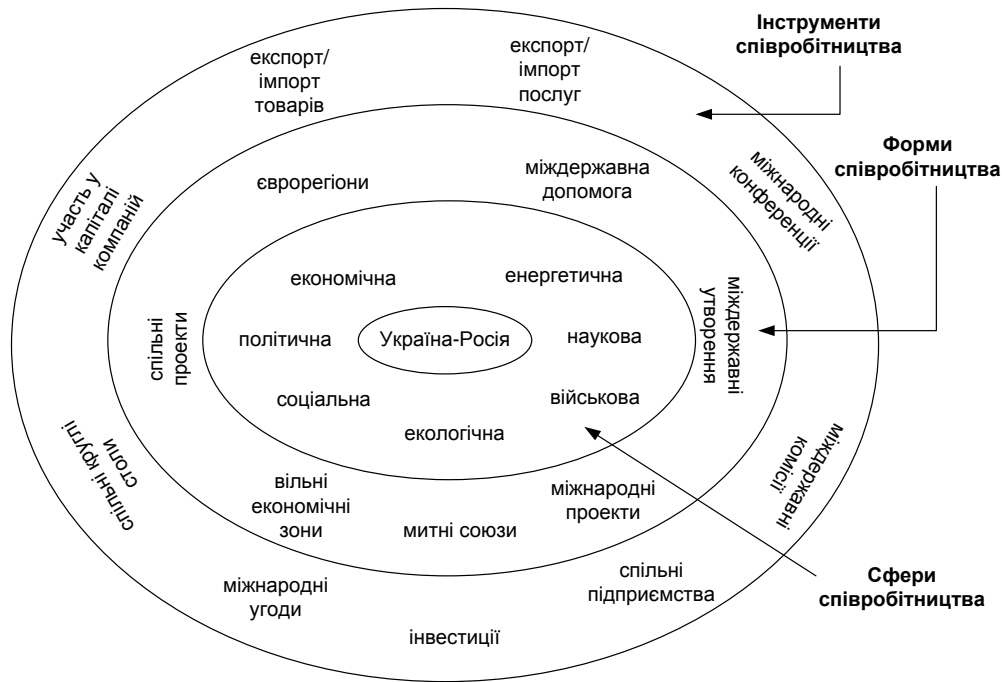

Рис. 2. Інструменти, форми і сфери прикордонного співробітництва України і Росії

У роботі детально досліджено бюджетні питання на прикладі Сумської області, яка є типовою прикордонною територією. Довжина кордону Сумської області з Росією є найбільшою в порівнянні з іншими регіонами України (межує з Курською, Белгородською і Брянською областями). Аналіз показав, що Сумська область дуже залежна від зовнішньоекономічних відносин і діючого митного законодавства, оскільки основу її ВВП складають експортно-імпортні операції, а частка Російської Федерації в зовнішньоторговельному обороті області складає майже 50 %.

Автором систематизовано напрямки розвитку відносин з прикордонними російськими територіями, які здійснюються у формі експортно-імпортних операцій, реалізації спільних проектів у сфері науки, екології, інформаційній, туристичній та соціальних сферах, проведенні виставок-ярмарок, спільних круглих столів тощо.

У третьому розділі «**Основні положення бюджетного менеджменту у частині відносин державного бюджету і бюджетів прикордонних областей, районів, міст**» узагальнено теоретико-методичні засади бюджетного регулювання розвитку територій, розглянуто і доповнено принципи бюджетного вирівнювання, запропоновано науково-методичні основи оцінки бюджетного потенціалу прикордонної території, визначено концептуальні засади синхронізації бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави у прикордонних областях.

Автором підкреслюється, що вирішення соціально-економічних проблем розвитку країни (табл. 2) і її регіонів забезпечується бездоганною роботою бюджетного механізму.

Таблиця 1

Фрагмент структурно-декомпозиційного аналізу питань українсько-російського прикордонного співробітництва за схемою «проблема-сфера-форма-інструмент»

Розв'язання проблеми з використанням прикордонного співробітництва				
Проблема	Сфера	Форма співробітництва	Інструмент співробітництва	Характеристика заходів
Перешкоди вільного руху товарів і послуг, капіталів, робочої сили	Економічна	Зона вільної торгівлі, єврорегіони, міжнародна торгівля, міждержавні утворення	Експортно-імпортні операції, міждержавні угоди, інвестиції	Створення міждержавних утворень (зони вільної торгівлі або митний союз), створення умов для вільного руху товарів, капіталів і робочої сили в рамках території єврорегіону, підвищення інвестиційної привабливості прикордонних територій
Відсутність довгострокових договорів на постачання енергоресурсів	Економічна, енергетична, політична	Міжнародні проекти, спільні проекти, міждержавні утворення	Спільні підприємства, міжнародні угоди	Деполітизація енергетичного співробітництва і переведення його у прогнозоване стабільне русло, шляхом укладання довгострокових контрактів із чітко визначеною і виключно ринково обґрунтованою формулою формування ціни на паливе. Співробітництво в енергетичній сфері (розвиток єдиної енергетичної системи; забезпечення енергоносіями, спільне використання нафтопереробних та інших виробництв паливно-енергетичних комплексів)
Фактична відсутність режиму вільної торгівлі	Економічна	Зона вільної торгівлі	Міжнародні угоди	Розробка та підписання Угоди про вільну торгівлю між Україною та Росією
Відсутність узгодженої нормативно-правової бази між країнами	Політична	Міждержавні утворення	Міждержавні комісії міжнародні конференції та круглі столи, міжнародні угоди	Чітко визначитись з проблемними аспектами у відносинах, взаємовиданих шляхах їх розв'язання, створити міждержавні комісії для підготовки проектів договорів, після узгодження – зустрічі на вищому рівні для підписання відповідних міжнародних угод
Конкуренція в сфері міжнародної торгівлі та протекційні заходи	Економічна	Зона вільної торгівлі, єврорегіони, міжнародна торгівля, міждержавні утворення, міжнародні проекти, спільні проекти	Інвестиції, спільні підприємства, експортно-імпортні операції, міжнародні угоди	Розвиток прикордонних регіонів, спільних зон господарської діяльності, контактних територій зі створенням зовнішнього поясу економічної підтримки українських інтересів у Росії і російських в Україні; переорієнтація єврорегіонів з соціальної на економічну сферу; створення спільних підприємств та розвиток кооперації, співробітництва замість конкуренції
Міграція українського населення до Росії	Соціальна	Єврорегіони	Міжнародні угоди	Створення спільного ринку трудових ресурсів. Розпочати необхідну з прикордонних територій, що входять до складу єврорегіонів
Розрив коопераційних зв'язків	Економічна, військова	Єврорегіони, міжнародна торгівля, міждержавні утворення, міжнародні проекти, спільні проекти	Інвестиції, спільні підприємства, експортно-імпортні операції	Створення транснаціональних корпорацій, ФІТ, спільних виробничих та банківських структур, розвиток операційних та технологічних зв'язків

Бюджетний механізм включає в себе наступні механізми: управління бюджетним процесом і бюджетними відносинами; формування бюджетних ресурсів; розподілу бюджетних ресурсів; використання бюджетних ресурсів; контролю та аналізу використання бюджетних ресурсів.

Показано, що сучасний стан регіонального розвитку України характеризується високою диференціацією регіонів за рівнем людського розвитку. Доведено обумовленість такого становища як розбіжностями економічного розвитку регіонів внаслідок їх географічного становища чи економічної спеціалізації, так і різною якістю управління на рівні регіональної влади.

У роботі обґрунтовується необхідність подальшого застосування бюджетного вирівнювання як механізму перерозподілу бюджетних фінансових ресурсів між регіонами, та характеризуються основні інструменти бюджетного вирівнювання в Україні (дотації, субвенції, субсидії, міжбюджетні трансферти).

Аналіз бюджетного вирівнювання в Україні показав, що існує значна кількість проблем і суперечностей в даному процесі. Першим кроком для їх розв'язання має бути розробка принципів бюджетного вирівнювання, що створять необхідний фундамент для удосконалення системи міжбюджетних відносин в Україні. З урахуванням існуючих проблем, на основі аналізу досвіду розвинених країн світу було уточнено перелік принципів бюджетного вирівнювання та їх сутнісних характеристик.

Аналіз особливостей бюджетного вирівнювання в Україні дозволив визначити фактори і обмеження, які необхідно враховувати при його здійсненні: розбіжності в соціально-економічному розвитку територій; особливості місцезнаходження; природнокліматичні, екологічні, соціально-демографічні та інші умови, які призводять до суттєвих відмінностей у бюджетних видатках; необхідність узгодження із визначеними у чинному законодавстві пріоритетами та завданнями регіональної і державної політики програм і системи впровадження конкретних заходів фінансового вирівнювання; необхідність врахування існуючих критеріїв та проблем депресивних територій, які потребують додаткових бюджетних асигнувань; балансування видатків місцевих бюджетів повинно супроводжуватись вирівнюванням їх доходної бази як основного чинника щодо формування еквівалентних потенціалів функціонування територіальних громад (для здійснення однакових бюджетних видатків); необхідність підвищення зацікавленості органів місцевого самоврядування у збільшенні доходної бази їх бюджетів шляхом встановлення конкретних показників доходів місцевих бюджетів, які залишаються в їх розпорядженні; завдання щодо забезпечення однакового рівня якості суспільних послуг громадянам.

Запропоновано авторський підхід до побудови системи бюджетного вирівнювання в країні, основними етапами якого є: вибір типу міжбюджетних відносин (децентралізований, кооперативний); визначення мети вирівнювання (вирівнювання стартових умов, вирівнювання споживання державних послуг); визначення масштабів горизонтального вирівнювання; вибір видів бюджетних трансфертів (дотації, субвенції, субсидії); визначення особливостей формування фонду бюджетних трансфертів; вибір методу розподілу бюджетних трансфертів (пропорційний, формульний, компенсаційний, як частина річного місцевого бюджету).

Таблиця 2

Виконання доходної і видаткової частин державного бюджету України під час світової фінансової кризи, млн грн.

Показники	2007			2008			2009		
	План	Факт	Викон., %	План	Факт	Викон., %	План	Факт	Викон., %
	ВСЬОГО ВИДАТКІВ	186 141	174 254	93,61	263 356	241 490	91,70	284 449	242 437
Загальнодержавні функції	18 939	16 907	89,27	29 161	21 769	74,65	37 511	24 850	66,25
Оборона	10 605	9 416	88,79	12 226	11 733	95,97	12 991	9 663	74,38
Громадський порядок, безпека та судова влада	18 647	18 316	98,22	25 698	24 871	96,78	25 236	24 159	95,73
Економічна діяльність	32 400	29 749	91,82	42 932	38 693	90,13	51 339	33 294	64,85
Охорона навколишнього природного середовища	1 963	1 809	92,15	2 440	2 230	91,39	2 158	1 824	84,52
Житлово-комунальне господарство	1 474	724	49,12	1 119	444	39,68	397	271	68,26
Охорона здоров'я	6 467	6 321	97,74	7 974	7 366	92,38	8 042	7 535	93,70
Духовний і фізичний розвиток	2 066	1 988	96,22	3 176	2 918	91,88	3 509	3 217	91,68
Освіта	16 005	15 149	94,65	22 641	21 554	95,20	25 793	23 926	92,76
Соціальний захист та соціальне забезпечення	30 229	29 220	96,66	52 468	50 798	96,82	53 909	51 518	95,56
Кошти, що передаються до бюджетів інших рівнів	47 346	44 655	94,32	63 521	59 114	93,06	63 564	62 180	97,82
ВСЬОГО ДОХОДІВ	168 329	165 939	98,58	215 359	231 723	107,60	238 931	209 700	87,77
Податкові надходження, всього	116 174	116 671	100,43	157 709	167 883	106,45	178 654	148 916	83,35
податок на прибуток підприємств	28 639	33 964	118,59	42 259	47 456	112,30	42 332	32 570	76,94
податок на додану вартість	65 122	59 383	91,19	99 292	91 615	92,27	97 642	84 597	86,64
акцизний збір із вироблених в Україні товарів	9 000	8 990	99,89	11 133	10 125	90,95	19 262	17 585	91,29
акцизний збір із ввезених в Україну товарів	1 329	1 496	112,57	2 573	2 553	99,22	4 387	3 690	84,11
ввізне мито	8 865	9 589	108,17	12 096	11 933	98,65	10 383	6 329	60,96
Неподаткові надходження	44 265	42 112	95,14	43 961	52 818	120,15	47 812	50 676	105,99
Доходи від операцій з капіталом	2 582	1 770	68,55	5 397	2 162	40,06	2 461	1 705	69,28
Офіційні трансферти	4 510	4 456	98,80	7 518	7 837	104,24	9 579	7 769	81,10
Цільові фонди	798	930	116,54	774	1 023	132,17	425	634	149,18

У роботі обґрунтовано, що якісне бюджетне планування неможливе без оцінки можливостей прикордонних територій як з точки зору доходів бюджету, так і витрат, що в сукупності утворюють бюджетний потенціал регіону. На сьогоднішній день відсутні серйозні методики щодо оцінки бюджетного потенціалу прикордонних територій.

На думку автора, бюджетний потенціал прикордонної території – це її здатність акумулювати необхідну кількість фінансових ресурсів для забезпечення наявних потреб з урахуванням економічного стану та тенденцій розвитку. На базі кореляційно-регресійного аналізу розроблено багатофакторну лінійну регресійну модель оцінки бюджетного потенціалу прикордонної території. До основних факторів, що потенційно впливають на бюджетний потенціал прикордонної території, віднесено чисельність населення, валовий регіональний продукт, кількість безробітних, обсяг інвестицій в основний капітал та прямих іноземних інвестицій, обсяги імпорту, експорту тощо. На основі статистичного аналізу економічних показників Сумської області визначено, що найбільший вплив на бюджетний потенціал прикордонної території здійснюють обсяг валового регіонального продукту, обсяги прямих іноземних інвестицій та кількість безробітних.

Регресійна модель, побудована на їх базі, матиме наступний вигляд:

$$Y = -403,5 + 0,07x_1 + 7,55x_2 - 30,38x_3, \quad (1)$$

де Y – оцінка бюджетного потенціалу, млн грн.;

X_1 – валовий регіональний продукт, у фактичних цінах, млн грн.;

X_2 – прямі іноземні інвестиції в Сумську область, млн дол.;

X_3 – кількість зареєстрованих безробітних за причинами незайнятості, тис. осіб.

Результати роботи моделі можна оцінити як досить якісні, про що свідчать дані регресійної статистики, зокрема значення R-квадрата, яке майже дорівнює 1.

У роботі показується, що використання фінансових ресурсів держави, що розподіляються через державний бюджет, не завжди дає адекватний соціально-економічний ефект, причому неадекватність проявляється як в обсягах ефектів, так і в часі їх отримання. Особливо це актуально для деяких прикордонних територій, в першу чергу – таких, які вимагають значної державної підтримки. Така ситуація спричинена рядом факторів, частина яких обумовлена природою бюджетного процесу в Україні, інші ж виникають внаслідок наявності певних недоліків у бюджетному процесі.

На базі аналізу факторів десинхронізації (рис. 3) в роботі запропоновано методи їх мінімізації та уникнення, що в перспективі має сприяти забезпеченню соціально-економічних зобов'язань держави в прикордонних територіях.

У четвертому розділі «**Розвиток інституціональної складової управління бюджетом при реалізації соціально-економічної політики держави у прикордонній території**» проаналізовано інституційну складову бюджетного менеджменту, запропоновано напрями їх удосконалення з урахуванням державної політики у прикордонних територіях, розроблено науково-методичні підходи до оцінки якості інституційної складової бюджетного менеджменту.

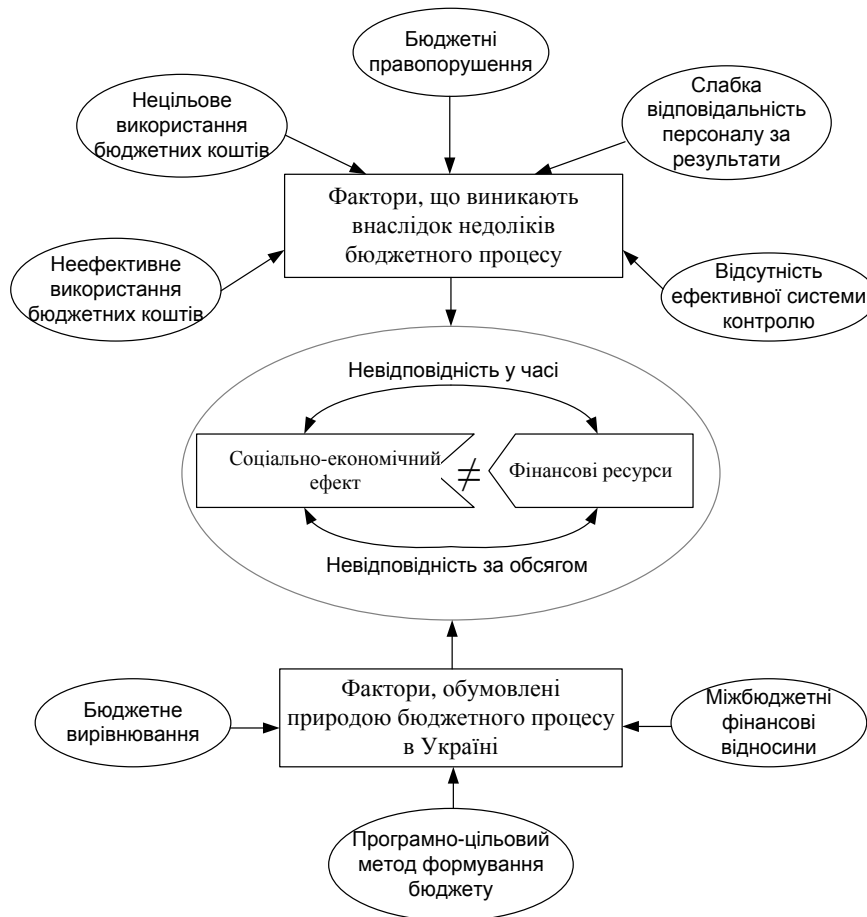

Рис. 3. Фактори десинхронізації бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави

Важливою складовою процесу управління бюджетом є сукупність інститутів державної влади, що беруть в ньому пряму і опосередковану участь. Автором характеризується інституціональна складова бюджетного менеджменту в Україні, яка представлена органами виконавчої і законодавчої влади на центральному, обласному і місцевому рівнях, що виконують функції з розробки, оперативного управління і контролю за реалізацією бюджету. Базовими інститутами бюджетного менеджменту є Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Державне казначейство України, Контрольно-ревізійне управління України, Податкова адміністрація України, обласні та місцеві ради.

Аналіз, проведений в роботі, показав, що інституційна складова бюджетного менеджменту в Україні є досить розгалуженою, важко координованою і недостатньо синхронізованою, а також складною для сприйняття. Тому необхідно чітко, за певними критеріями, розподілити органи державної влади відповідно до їх функцій, завдань, рівнів і функціональних обов'язків у бюджетному процесі. Залежно від того, який аспект бюджетного менеджменту розглядається, можна виділити цілий ряд класифікаційних ознак щодо групування інституцій, які беруть участь у бюджетному процесі. Складність даного питання обумовлена тим, що бюджетний процес відбувається у трьохвимірному просторі (рис. 4.).

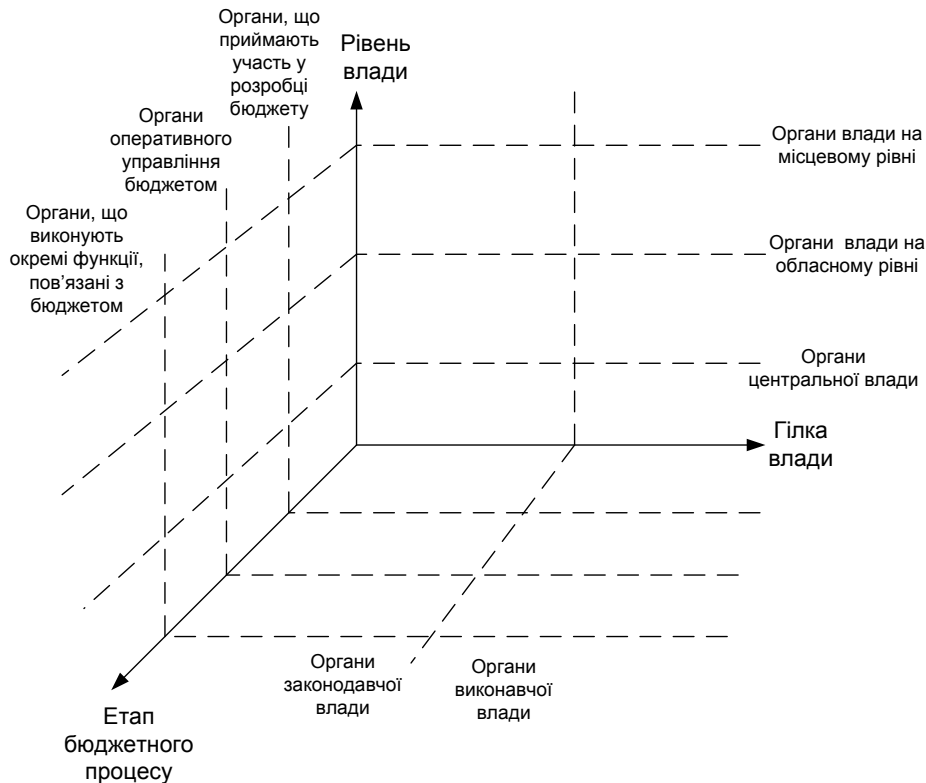

Рис. 4. Просторове представлення інституційної складової в управлінні бюджетом

Паралелепіпед, що утворюється в результаті взаємодії виділених нами ліній координат, виходячи з розшифровки значень кожної з класифікаційних ознак, розподіляється на 21 двовимірний сектор. Кожний із секторів містить перелік державних інституцій, що беруть участь у бюджетному процесі. Сектори, в свою чергу, утворюють 18 фігур, кожна з яких характеризується певним співвідношенням гілок влади, її рівнів та етапів бюджетного процесу.

Наприклад, перша відносно початку координат фігура характеризує перелік інститутів, що належать законодавчій владі на центральному рівні і беруть участь у розробці бюджету. В даному випадку таким органом є Верховна Рада України. Наступна фігура містить перелік центральних органів виконавчої влади, що беруть участь у розробці бюджету. До таких органів, наприклад, слід віднести Міністерство фінансів України.

У роботі розділено трьохвимірну систему на три двовірні і відображено інститути залежно від комбінації класифікаційних ознак. Приклад однієї з систем представлено рис. 5.

Запропонований підхід дозволяє досить швидко і чітко ідентифікувати певну інституцію, залежно від того, на якому рівні влади вона знаходиться, до якої гілки належить та в якому з етапів бюджетного процесу і яким чином бере участь.

Етап бюджетного процесу	Рівень влади		
	центральна	обласна	місцева
Контроль за виконанням	Верховна Рада України, Комітет Верховної Ради з питань бюджету, Кабінет Міністрів України, центральний апарат Мінфіну, Головне управління Держказначейства, Рахункова палата, ДПА, МВС, антимонопольний комітет, Міністерство юстиції	Обласні ради, Управління Казначейства в областях, обласні державні адміністрації, обласні податкові інспекції, обласні управління контролюю-ревізійного управління	Місцеві ради, місцеві відділи Мінфіну, місцеві відділи Казначейства, місцеві державні адміністрації, місцеві податкові інспекції
Оперативне управління бюджетом	Міністерство фінансів України, Державне казначейство, Державна податкова адміністрація	Обласні відділи Міністерства фінансів, обласні управління Держказначейства, обласні податкові інспекції, обласні державні адміністрації	Місцеві відділи Мінфіну, місцеві управління Держказначейства, місцеві податкові інспекції, місцеві державні адміністрації
Розробка бюджету	Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Мінфін	Обласні ради, обласні державні адміністрації	Місцеві ради, місцеві державні адміністрації

Рис. 5. Розподіл інститутів управління бюджетом в системі «рівень влади – етап бюджетного процесу»

Аналіз проблем та їх поточний стан дозволив сформулювати перелік першочергових заходів щодо удосконалення форм участі виконавчої та законодавчої влади у фінансуванні розвитку прикордонних територій, а саме: розвиток економіки прикордонних територій як державний пріоритет; підвищення ролі держави і державного фінансування в транскордонному співробітництві; якісні зміни в розмірах державного фінансування; зменшення фінансового впливу з боку центральних органів влади на користь місцевої влади; удосконалення нормативного забезпечення, зокрема прийняття Закону України «Про території перспективного розвитку»; розробка і впровадження програм подолання депресивності територій; запровадження єдиного державного органу регулювання транскордонного співробітництва і розвитку прикордонних територій; створення Українського державного фонду з фінансування розвитку прикордонних територій; реанімація спеціальних економічних зон та впровадження нових форм транскордонного співробітництва з відповідними змінами в бюджетному процесі; створення спеціальних державних фондів з підтримки транскордонного співробітництва; розробка та реалізація державних цільових програм з розвитку прикордонних територій; удосконалення нормативно-правової бази щодо визначення депресивних територій та об'єктивне і ефективно фінансування їх розвитку.

Важливим елементом системи заходів щодо удосконалення управління бюджетом автором визначено науково-методичний підхід щодо оцінки його якості. Підкреслюється, що на сьогоднішній день відсутній моніторинг якості бюджетного процесу як на загальнодержавному рівні, так і на низовому рівні –

на рівні розпорядників бюджетних коштів. Це ускладнює проведення реформ з підвищення ефективності бюджетного управління, унеможлиблює оцінку адекватності реагування тієї чи іншої інституції на зміну факторів, що обумовлюють ефективність бюджетного процесу.

В той же час досвід розвинених країн світу, а також Росії, свідчить, що контроль якості управління бюджетом є невід'ємною і важливою складовою бюджетного процесу. У роботі запропоновано науково-методичний підхід до оцінки якості інституціональної складової бюджетного менеджменту, виокремлено показники, що його характеризують і які об'єднано у наступні блоки: кадровий потенціал; планування; ефективність управління; контроль; прозорість і зацікавленість у результатах роботи.

Інтерпретація результатів анкетувань з оцінки якості роботи органів бюджетного управління та безпосередньо інтегральну оцінку виконано на основі методу порогового агрегування, метою якого є ранжування векторів, що утворюються в результаті тієї чи іншої експертної оцінки. Залежно від рангу вектора робиться висновок щодо якості роботи органів бюджетного управління в розрізі конкретного блоку питань, а потім виконується інтегральна оцінка за формулою

$$e = \frac{N-1}{K-1}, \quad e \in [0,1], \quad K = \frac{(n+d-1)!}{n!(d-1)!}, \quad (2)$$

де N – номер класу, якому належить отримана експертна оцінка;
 K – кількість класів;
 n – кількість питань у блоці;
 d – кількість варіантів відповідей на питання.

Оскільки зустрічаються анкети, що поєднують в собі декілька блоків питань, запропоновано формулу для розрахунку оцінки для таких випадків

$$e_{\text{заг}} = \sum_{i=1}^m \lambda_i e_i, \quad \lambda_i = \frac{n_i}{q}, \quad (3)$$

де m – кількість блоків питань;
 e_i – оцінка i -го блоку питань в анкеті;
 λ_i – вага i -го блоку питань в анкеті;
 q – кількість питань в анкеті;
 n_i – кількість питань в i -му блоці.

Для полегшення роботи аналітиків по визначенню класу, до якого належить певний вектор, в роботі запропоновано матриці класів векторів.

У п'ятому розділі «**Розвиток методологічних засад бюджетного менеджменту та визначення завдань бюджету на стратегічну перспективу**» розроблено концептуальні засади розвитку міжбюджетних відносин на базі впровадження розрахунків по бюджетним макрорегіонам, визначено стратегічні завдання щодо розмежування доходів і видатків між державним і місцевими бюджетами у контексті реалізації політики держави у прикордонних територіях.

Встановлено, що ключовими проблемами, які заважають розвитку прикордонних територій, є недоліки у поточній системі міжбюджетних відносин та неузгодженість окремих складових бюджетного процесу в їх фінансуванні (рис. 6).

Автором наголошується і підтверджується аналітично невідповідність фактичного стану міжбюджетних відносин в Україні принципам бюджетної та регіональної політики, які декларують фінансову самостійність регіонів та необхідність їх гармонійного та рівномірного розвитку. В роботі запропоновано алгоритм стратегічного розвитку системи міжбюджетних відносин в Україні, що складається з чотирьох етапів: підготовчого (розробка теоретичної бази); методичного (розробка методичної бази); реформування (запровадження необхідних заходів); контролю і оцінки (оцінка і корегування процесу реформування).

Як альтернатива існуючій системі вирівнювання місцевих бюджетів пропонується впровадження бюджетних макрорегіонів, головною метою яких повинно стати первинне бюджетне вирівнювання. У процесі дослідження було визначено оптимальний варіант формування бюджетних макрорегіонів, що задовольняє більшість необхідних критеріїв, а саме: рівень доходів і витрат місцевих бюджетів на душу населення; чисельність населення, що проживає на території областей, що входять до складу макрорегіону; співвідношення між доходами і витратами бюджетного макрорегіону (табл. 3). Запровадження бюджетних макрорегіонів може створити підґрунтя для розширення дохідної бази місцевих бюджетів, оптимізації та уточнення витрат місцевих бюджетів, зміни структури бюджетних трансфертів, децентралізації міжбюджетних відносин тощо.

Аналіз демонструє, що головні проблеми бюджетної системи України на сьогодні стосуються місцевих бюджетів та особливостей організації їх взаємовідносин з бюджетами вищих рівнів. Ключовою проблемою місцевих бюджетів є невідповідність їх доходів витратам, що на них покладені. Для прикордонних територій дані проблеми набувають критичного рівня, оскільки рівень їх розвитку нижчий за центральні регіони, крім того, значна кількість населення прикордонних територій працює за кордоном, що призводить до того, що значна частина економіки прикордонного регіону перебуває у тіні, а, отже, дисбаланс доходів і витрат значно більший, ніж в середньому по Україні.

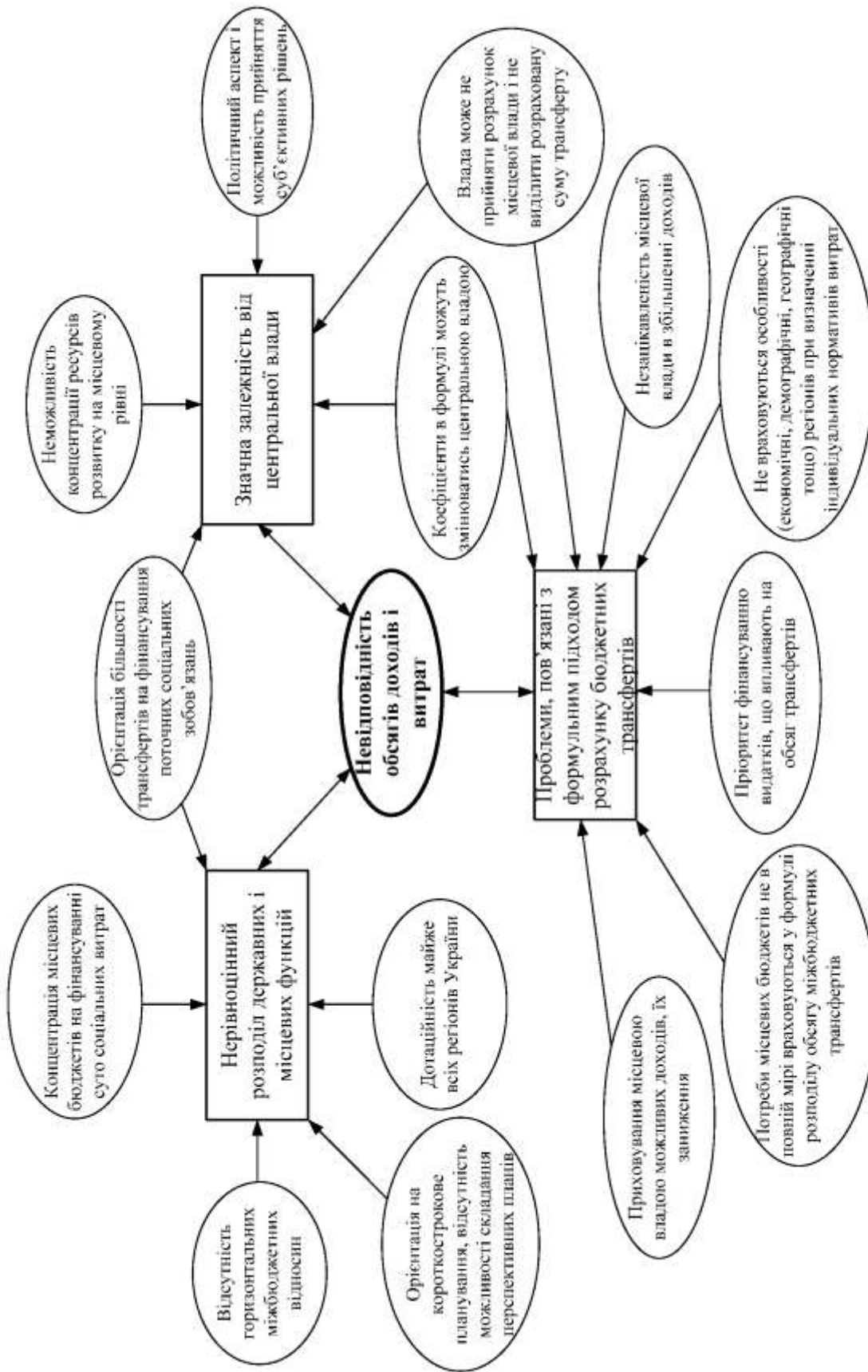

Рис. 6. Взаємобумовленість проблем у сфері міжбюджетних відносин

**Умовні показники доходів і витрат місцевих бюджетів України на рік
у випадку впровадження макрорегіонів
(на базі статистичних даних за 2009 рік)**

Макро-регіон	Склад макрорегіону	Доходи, млн грн.	Видатки, млн грн.	Чисельність населення, тис. осіб	Коефіцієнт співвідношення доходів до витрат	Доходи на душу населення, грн.	Витрати на душу населення, грн.
Чорноморський	Одеська, Миколаївська, Херсонська області, м. Севастополь, АРК	10 745	20 905	7 027	0,51	1 529	2 975
Столичний	м. Київ, Київська, Черкаська, Чернігівська, Житомирська, Вінницька, Хмельницька області	23 925	34 590	11 198	0,69	2 136	3 089
Західний	Львівська, Волинська, Рівненська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Закарпатська області	9 162	27 672	9 359	0,33	979	2 957
Слобожанський	Харківська, Сумська, Полтавська області	7 622	14 860	5 459	0,51	1 396	2 722
Донбас	Донецька, Луганська області	10 658	17 409	6 805	0,61	1 566	2 558
Дніпровський	Дніпропетровська, Запорізька, Кіровоградська області	10 419	17 562	6 203	0,59	1 680	2 831

Принциповою позицією в розмежуванні доходів і видатків місцевих бюджетів має бути відповідність прав громадян на державні соціальні та інші послуги їх фінансовим обов'язкам у формі податків, зборів і т.д. Тобто основна маса витрат має бути спрямована на виконання соціальних державних функцій та завдань (освіта, медична допомога, культура тощо), в той час як основна маса доходів повинна формуватись за рахунок податків та зборів з фізичних осіб, тобто споживачів тих благ, на які спрямовуються витрати.

Встановлення зв'язку між відповідними групами доходів та витрат дозволить підвищити зацікавленість та ефективність місцевих бюджетів як з точки зору видатків, так і з точки зору доходів. Пропонується шляхом бюджетної реформи змінити суспільну свідомість громадян України на західний тип, коли людина чітко знає куди і на які цілі йдуть її гроші і які права вона має за це.

Для забезпечення перелічених вище вимог доцільно розділити місцевий бюджет на три фонди: соціальний, інфраструктурний і фонд розвитку. Таким чином, структура і особливості формування фінансових ресурсів місцевих бюджетів матимуть наступний вигляд (рис. 7). За кожним з цих фондів закріплені певні функції та відповідні групи видатків і статті доходів.

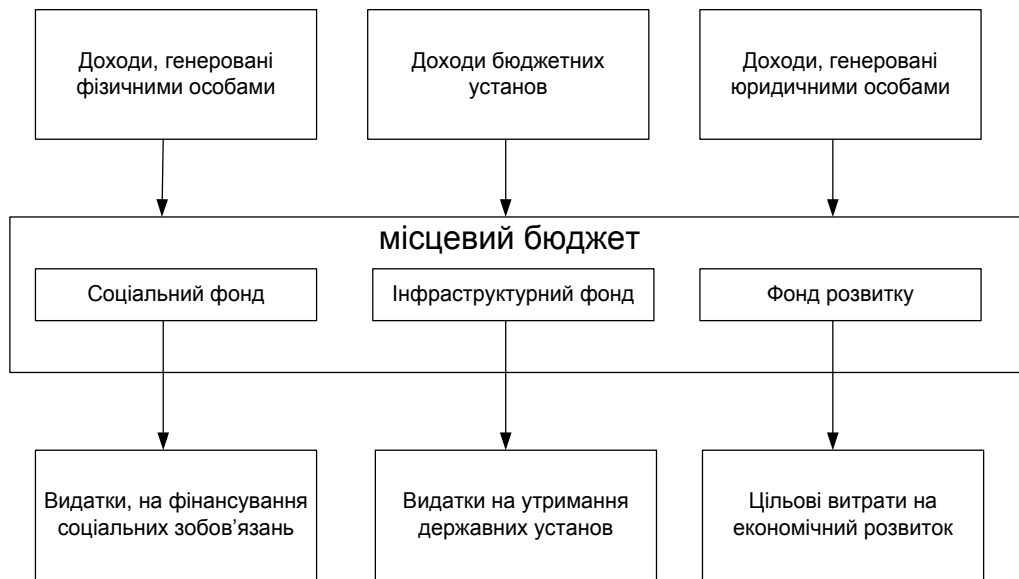

Рис. 7. Рекомендована концепція побудови місцевого бюджету

Запропонований підхід до розподілу місцевих бюджетів на соціальний, інфраструктурний фонди та фонд розвитку дозволить підвищити ефективність формування і розподілу фінансів місцевих бюджетів за рахунок відповідності джерел надходжень коштів та статей видатків, їх логічному взаємозв'язку. Платники податків за таких умов чітко знатимуть, на які потреби спрямовуються їх кошти, а головне формується новий для України тип свідомості громадянина, який чітко усвідомлює не лише свої фінансові обов'язки, але і права, що з них витікають. З точки зору прикордонних територій, розширення ролі і фінансових можливостей фонду розвитку створює необхідні передумови для їх соціально-економічного розвитку. Запровадження фонду інфраструктури створює передумови для максимальної ефективності функціонування державних органів, оскільки їх фінансування буде напряму залежати від результатів діяльності. Тим не менш принциповим питанням, що вимагає негайного вирішення, залишається розширення доходної маси місцевих бюджетів, без якого існуюча система місцевих бюджетів та їх роль в соціально-економічному розвитку прикордонних територій залишаться без змін.

Що стосується вирівнювання дохідної і видаткової частин місцевих бюджетів, то аналіз досліджень з цього питання виділив дві пануючі думки – включення до доходів місцевих бюджетів податку на нерухомість та податку на додану вартість.

Впровадження податку на нерухомість цілком відповідає необхідності відповідності податкової бази видаткам місцевих бюджетів. Тобто права громадян на соціальні послуги з боку держави мають бути підкріплені відповідними обов'язками у вигляді податків і зборів. Втім аналіз положень Податкового кодексу щодо податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки (стаття 265) свідчить про відсутність, принаймні в поточній редакції, доходного потенціалу у даного податку для місцевих бюджетів. За найбільш оптимістичними

оцінками потенціал податку на нерухоме майно складає від 1 до 2 млрд грн. Обсяги ж трансфертів від державного бюджету до місцевих складають приблизно 60 млрд грн. Тобто поточна система міжбюджетного вирівнювання не знає суттєвих змін.

Що стосується податку на додану вартість, то аналіз проведений у роботі, дозволив дійти висновку, що стаття «ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) (без урахування відшкодування)» за обсягами в цілому відповідає поставленій задачі. Оцінка відповідності обсягів за даною статтею обсягам бюджетних трансфертів за період 2003-2009 рр. представлена в табл. 4.

Таблиця 4

Оцінка співвідношення ПДВ із вироблених в Україні товарів і обсягів трансфертів з державного до місцевих бюджетів, млн. грн.

Показник	Значення показника за роками						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг)	13 052	18 376	26 704	31 078	41 653	48 980	50 066
Трансферти з державного бюджету до місцевих бюджетів	11 729	16 819	23 361	34 150	44 655	59 200	62 300
Різниця між обсягами ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) та державними трансфертами	1 323	1 557	3 343	-3 072	-3 002	-10 220	-12 234

Таким чином, за рахунок віднесення частки ПДВ до доходів місцевих бюджетів створюються необхідні передумови для вирівнювання видаткових обов'язків і доходних повноважень місцевих бюджетів. Це формує підґрунтя для реформування і оптимізації системи міжбюджетних відносин і забезпечення фактичної фінансової самостійності місцевих бюджетів.

У шостому розділі «**Розвиток концептуальних і методологічних засад застосування програмно-цільового методу при формуванні і виконанні бюджету**» досліджено концептуальні засади і методичні положення програмно-цільового виконання бюджету, розроблено концепцію державної цільової програми з розвитку прикордонних територій.

Новою технологією бюджетного управління, розробленою з метою ефективного використання обмежених ресурсів, є програмно-цільовий метод. Проаналізований в роботі досвід застосування програмно-цільового методу розвиненими країнами світу засвідчив його дієвість. Застосування програмно-цільового методу в бюджетному управлінні забезпечує формування безпосереднього зв'язку між бюджетними видатками та результатами, отриманими від їх залучення. Програмно-цільовий метод є інструментом, що забезпечує планування бюджету на середньострокову перспективу та перехід від контролю за цільовим використанням бюджетних коштів до контролю за фактичними

результатами від наданих бюджетних послуг громадянам. У роботі узагальнено основні етапи складання і формування державного бюджету.

Складовими програмно-цільового методу є: бюджетна програма, показники виконання бюджетної програми, стратегічне планування, середньострокове планування видатків, середньострокове планування доходів, довгострокове планування капітальних інвестицій, моніторинг, контроль та оцінка виконання програм, прозорість бюджетного процесу та залучення громадськості.

За результатами проведеного дослідження узагальнено перелік переваг і здобутків, яких можна досягти за рахунок використання програмно-цільового методу (рис. 8). Об'єднуючи здобутки усіх напрямів, програмно-цільовий метод при повноцінному його застосуванні здатен забезпечити досягнення таких цілей, як: підвищення якості розробки бюджетної політики держави, ефективний розподіл і продуктивне використання обмежених фінансових ресурсів бюджету, високий рівень соціальної вагомості послуг, наданих населенню.

Однак запровадження програмно-цільового методу в бюджетний процес України пов'язане з багатьма проблемами, які потребують негайного вирішення, а саме: вибіркоче використання елементів методу; недосконалість нормативно-правового регулювання; відсутність стратегічного планування на рівні держави; відсутність єдиної методики розрахунку результативних показників, схвалення бюджетних програм без узгодження з бюджетними ресурсами та інші.

За таких умов повноцінне запровадження програмно-цільового методу потребує розробки і прийняття Закону України «Про запровадження програмно-цільового методу бюджетування», законів щодо регулювання державної стратегії, розробки бюджетної стратегії з урахуванням загальнодержавних пріоритетів розвитку, розробки механізмів планування бюджету на середньострокову перспективу, розробки методичних рекомендацій щодо розрахунку результативних показників виконання бюджетних програм, затвердження бюджетних програм на конкурентних засадах, дотримання єдності структури бюджетних програм на усіх рівнях управління, залучення службовців високої кваліфікації, здійснення обов'язкового аудиту використання коштів бюджету.

Порівняння бюджетної програми і державної цільової програми за декількома ознаками дозволило зробити висновок, що державна цільова програма є більш доречним інструментом бюджетної політики для вирішення такої важливої проблеми, як розвиток прикордонних територій, оскільки ця проблема має національний характер, не обмежується лише економічною сферою та потребує координації зусиль різних органів виконавчої влади.

У ході аналізу ухвалених державних цільових програм було з'ясовано, що чотири з них стосуються прикордонних територій і вони не задовольняють потреби соціально-економічного розвитку прикордонних областей. Державна програма розвитку транскордонного співробітництва хоч і містить напрацювання стосовно прикордонних територій, однак її основним спрямуванням все ж залишається саме співробітництво.

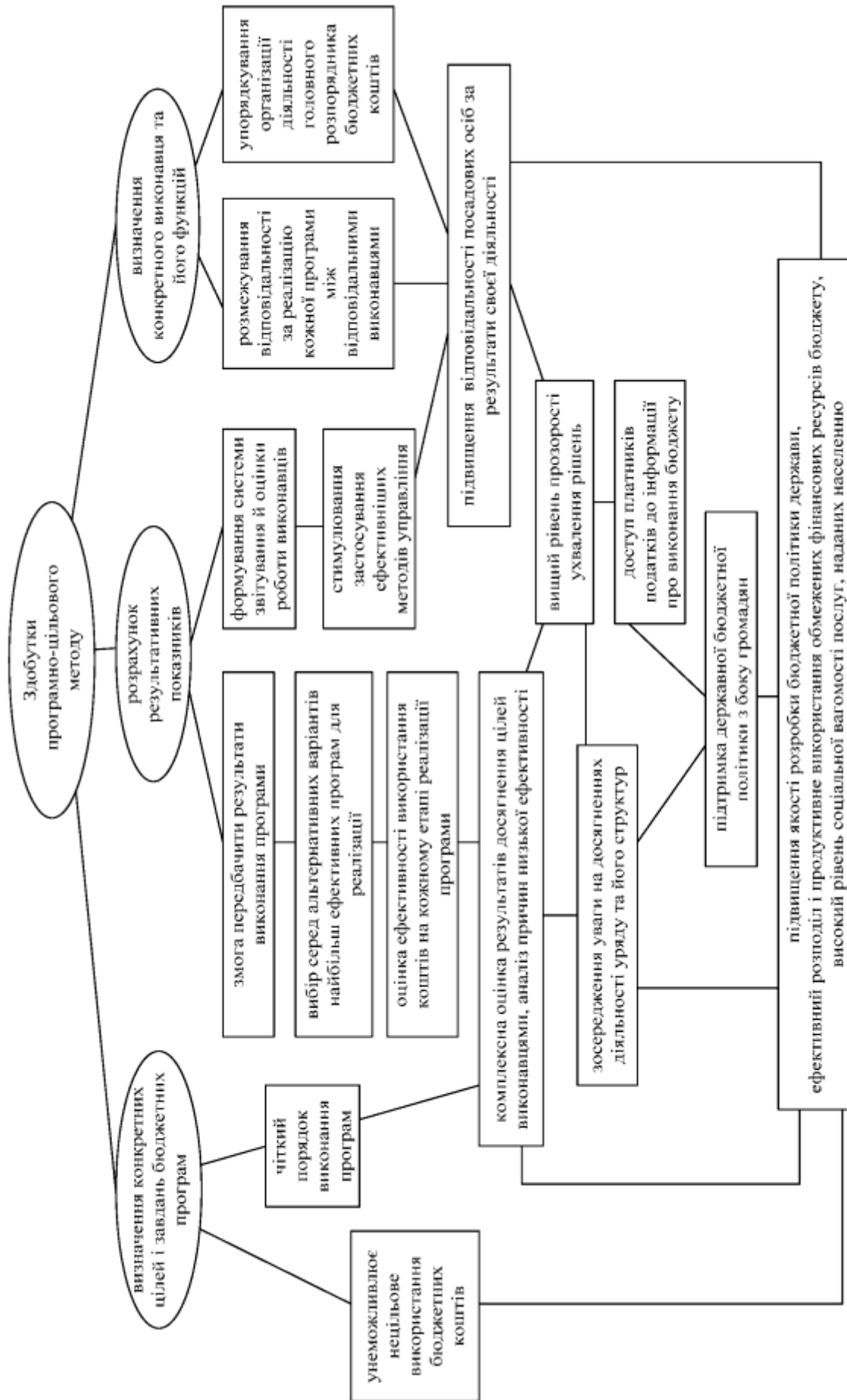

Рис. 8. Здобутки програмно-цільового методу бюджетування

Обґрунтовується необхідність розробки такої державної цільової програми, яка б містила заходи, спрямовані на усі важливі аспекти соціально-економічного розвитку прикордонних територій. Запропоновано проект концепції державної цільової програми, вектор якої направлений на вирішення проблем соціально-економічного розвитку прикордонних територій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що виявляється у необхідності подальшого розвитку теоретико-методологічних засад бюджетного менеджменту при реалізації державою соціально-економічної політики в прикордонних територіях.

Основні висновки виконаного дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Доведено, що бюджетна політика є ефективним інструментом впливу на соціально-економічний розвиток держави, вагомою складовою фінансової і економічної політики. Проведений аналіз дозволив сформулювати визначення: бюджетної політики як комплексу заходів у складі фінансової політики, які формуються шляхом цілеспрямованих дій уповноважених органів державної влади щодо мобілізації, розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів держави (шляхом використання важелів бюджетного регулювання) в рамках існуючої нормативно-законодавчої бази з метою досягнення стратегічних соціально-економічних цілей суспільства на даному етапі розвитку держави; бюджетного менеджменту як комплексної системи реалізації сукупності управлінських функцій державними органами регулювання бюджетного процесу шляхом використання специфічних прийомів і методів, спрямованих на ефективне регулювання бюджетних потоків.

2. Аналіз сучасної системи управління бюджетом дозволив виділити її складові – суб'єкт (органи управління) і об'єкт управління (бюджетна система), мету (реалізація бюджетно політики) і засоби управління (бюджетний механізм). Дослідження стану управління бюджетом України під час світової фінансової кризи дозволило виявити основні тенденції, характерні для кризового бюджетного управління, серед яких: відмова від стратегічної орієнтації бюджету на користь вирішення поточних завдань, хронічне недофінансування статей на економічний розвиток при одночасному зростанні видатків на утримання органів правопорядку, судової влади та соціальних статей державного бюджету, зростання кількості бюджетних правопорушень.

3. Дослідження проблем організації і реалізації бюджетного процесу в Україні дозволило класифікувати їх на три групи: проблеми на стадії прийняття бюджету; проблеми, які виникають у процесі виконання бюджету; проблеми контролю та відповідальності за бюджетний процес. Дані проблеми тісно пов'язані між собою та є частиною більш загального питання – відсутності довгострокової стратегії розвитку України. В умовах невизначеності цілей розвитку країни Державний бюджет використовується лише для вирішення поточних

проблем. Переважання соціальних трансфертів підриває майбутній потенціал України та є однією із основних причин дефіциту бюджету. Широке ж використання зовнішніх позик для покриття дефіциту зменшує здатність держави до проведення самостійної економічної політики та призводить до втрати економічної незалежності.

4. Доведено, що розвиток прикордонних територій є важливою складовою державної регіональної політики. Запропоновано розуміти прикордонні території як такі адміністративно-територіальні одиниці (або їх частки, або їх об'єднання), межами яких є частка державного кордону, яка володіє рядом специфічних особливостей, обумовлених сусідством іноземних держав (на економічному, соціальному і культурному рівнях), а також бере участь у виконанні специфічних функцій, пов'язаних з транскордонною діяльністю (експорт/імпорт товарів та послуг, міграція робочої сили тощо).

5. Аналіз соціально-економічної політики держави у прикордонних територіях дозволив виділити цілий ряд проблем, що заважають їх розвитку, основними з яких є: невеликі обсяги фінансування; недостатня економічна спрямованість проектів транскордонного співробітництва, обмежені повноваження органів місцевого самоврядування у сфері транскордонного співробітництва; недооцінка можливостей транскордонного співробітництва з боку влади та інші. Розв'язання вищезазначених проблем потребує реалізації низки заходів, які, в свою чергу, удосконалюватимуть державну політику розвитку прикордонних територій, до яких можна віднести: збільшення обсягів фінансової підтримки; розвиток кадрового і матеріального забезпечення відповідних органів місцевої влади; пом'якшений візовий режим для громадян України; посилення економічної складової проектів прикордонного співробітництва; розвиток прикордонної інфраструктури; формування сприятливого бізнес-середовища; проведення бюджетної реформи з розширенням повноважень місцевих бюджетів тощо.

6. Для забезпечення ефективної міжнародної співпраці запропоновано методичні підходи, що допоможуть вирішити поточні проблеми у прикордонних відносинах. Визначено поняття «бюджетний потенціал прикордонної території» як її здатність продукувати необхідний обсяг фінансових ресурсів для забезпечення наявних потреб даної території з урахуванням економічного стану та відповідності стратегічним орієнтирам розвитку.

7. Вирішення соціально-економічних проблем розвитку прикордонних територій забезпечується бездоганною роботою бюджетного механізму. З метою збалансування соціально-економічного розвитку територій країни бюджетне регулювання передбачає надання бюджетних ресурсів із бюджетів вищих рівнів бюджетам нижчих рівнів, тобто механізми бюджетного вирівнювання. Аналіз наукових підходів до розуміння сутності і особливостей бюджетного вирівнювання дозволив запропонувати авторський підхід до побудови системи бюджетного вирівнювання в країні. З урахуванням існуючих проблем, на основі аналізу досвіду розвинених країн світу було уточнено перелік принципів бюджетного вирівнювання та їх сутнісних характеристик.

8. Визначено, що якісне бюджетне планування неможливе без оцінки можливостей прикордонних територій як з точки зору доходів бюджету, так і витрат, що в сукупності утворюють бюджетний потенціал регіону. На базі кореляційно-регресійного аналізу розроблено багатофакторну лінійну регресійну модель оцінки бюджетного потенціалу прикордонної території.

9. Доведено, що використання фінансових ресурсів держави, що розподіляються через державний бюджет України, не дає адекватного соціально-економічного ефекту. Запропоновано розуміти синхронізацію бюджетних ресурсів як створення умов, при яких бюджетні ресурси будуть використовуватись ефективно в контексті отримання конкретного економічного або соціального ефекту, адекватного за часом і відповідного обсягам фінансування. На базі детального аналізу факторів десинхронізації в роботі запропоновано методи їх мінімізації та уникнення, що в перспективі має сприяти забезпеченню синхронізації бюджетних ресурсів та соціально-економічних зобов'язань держави в прикордонних територіях.

10. Важливою складовою процесу управління бюджетом є сукупність інститутів державної влади, що в ньому беруть пряму і опосередковану участь. Аналіз, проведений в роботі, показав, що інституційна складова бюджетного менеджменту в Україні є досить розгалуженою і важкою для сприйняття, тому з метою полегшення сприйняття сукупності бюджетних інституцій як єдиного цілого в роботі запропоновано трьохвимірну класифікаційну модель.

11. Прикордонні території є специфічними регіонами України з рядом специфічних властивостей, що обумовлює необхідність додаткової уваги з боку державної влади. На сьогоднішній день у сфері державного фінансування розвитку прикордонних територій акумулювалась критична маса проблем, що вимагають негайного вирішення. Аналіз проблем та поточний стан справ у сфері їх розв'язання дозволив сформулювати перелік першочергових заходів щодо удосконалення ролі виконавчої та законодавчої влади у фінансуванні розвитку прикордонних територій.

12. Розроблено методичні підходи до оцінки якості інституціональної складової бюджетного менеджменту в Україні, суть яких полягає в узагальненні думок експертів, з подальшою обробкою результатів і формуванням інтегральної оцінки з використанням порогової моделі агрегування.

13. Аналіз особливостей бюджетного процесу в Україні та його проблематики, специфіки фінансування розвитку прикордонних територій дозволив дійти висновку, що ключовою проблемою, яка заважає розвитку прикордонних територій, є поточна система міжбюджетних відносин та неузгодженість окремих складових бюджетного процесу у фінансуванні розвитку прикордонних територій. В роботі запропоновано алгоритм розвитку системи міжбюджетних відносин. Автором пропонується впровадження бюджетних макрорегіонів, головною метою яких є первинне бюджетне вирівнювання, що створить передумови для реформування існуючої системи міжбюджетних відносин та посилить фінансовий потенціал прикордонних територій.

14. Обґрунтовано, що місцеві бюджети є основним джерелом фінансування розвитку прикордонних територій. Визначено, що ключовою проблемою місцевих бюджетів є невідповідність доходів видаткам, що на них покладені. Принциповою позицією в розмежуванні доходів і видатків місцевих бюджетів має бути відповідність прав громадян на державні соціальні та інші послуги їх фінансовим обов'язкам у формі податків, зборів і т.д. Таким чином, доцільно розділити місцевий бюджет на три фонди: соціальний, інфраструктурний і фонд розвитку. З метою ліквідації розриву в розмірах доходів і видатків місцевих бюджетів пропонується до складу їх доходів включити ПДВ із вироблених в Україні товарів (робіт, послуг) (без урахування відшкодування).

15. Доведено, що ефективне використання бюджетних ресурсів можливе за рахунок програмно-цільового виконання бюджету. За результатами проведеного дослідження узагальнено перелік переваг і здобутків, яких можна досягти за рахунок використання програмно-цільового методу, а також виділено проблеми, що заважають ефективному впровадженню програмно-цільового методу в бюджетний процес України.

16. Аналіз ухвалених державних цільових програм показав, що програми, які стосуються прикордонних територій, тільки частково задовольняють потреби соціально-економічного розвитку прикордонних областей, крім того, термін виконання більшості з них вже завершився. Виходячи з цього, в роботі запропоновано Проект концепції державної цільової програми «Загальнодержавна програма розвитку прикордонних територій».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

Монографії

1. Фролов С. М. Бюджетний менеджмент і проблеми розвитку прикордонних територій : монографія / С. М. Фролов; Мін-во освіти і науки України, Сумський державний ун-т. – Суми : Вид-во Сумського державного університету, 2010. – 316 с. (17,65 друк. арк.).
2. Фролов С. М. Інвестиційне забезпечення соціального розвитку Сумщини / С. М. Фролов, І. О. Школьник, Л. П. Чижов та ін. // Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку Сумщини [Текст] : монографія / за заг. редакцією д-ра екон. наук А. О. Єпіфанова та д-ра екон. наук Т. А. Васильєвої. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2011. – С. 38–63 (1,47 друк. арк.). *Особистий внесок – обґрунтування напрямків бюджетного забезпечення основних проблем соціального розвитку на місцевому рівні (0,3 друк. арк.).*

Статті у наукових фахових виданнях

3. Фролов С. М. Бюджетне регулювання розвитку регіонів // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 27. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – С. 98–105 (0,3 друк. арк.)

4. Балацький О. Ф. Законодавча і виконавча влади у бюджетному процесі (на прикладі державної політики у прикордонних регіонах) / О. Ф. Балацький, С. М. Фролов // Вісник СумДУ : Серія «Економіка». – № 2. – С. 5–11. – (0,26 друк. арк.). *Особистий внесок – теоретичні та практичні аспекти розвитку, функції і завдань влади в бюджетному процесі в контексті соціально-економічного розвитку прикордонних територій (0,13 друк. арк.).*
5. Фролов С. М. Оцінка якості інституційної складової бюджетного менеджменту / С. М. Фролов // Вісник Української академії банківської справи. – 2011. – № 1 (30). – С. 3–8 (0,17 друк. арк.).
6. Фролов С. М. Аналіз проблем реалізації державного бюджету України // Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» : Випуск 25 : У трьох частинах. – Черкаси : ЧДТУ, 2010. – Частина III, Том I. – С. 175–183 (0,3 друк. арк.).
7. Фролов С. М. Бюджетні макрорегіони як метод вирішення проблем міжбюджетних відносин в Україні // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 30. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. – С. 409–420 (0,46 друк. арк.).
8. Фролов С. М. Проблеми формування ефективного механізму міжбюджетного регулювання в Україні та шляхи їх вирішення / С. М. Фролов, І. М. Воліна // Вісник Української академії банківської справи. – 2009. – № 2. – С. 17–22 (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення шляхів удосконалення механізму бюджетного регулювання в Україні (0,1 друк. арк.).*
9. Фролов С. М. Дослідження проблем реалізації бюджетного процесу в Україні / С. М. Фролов // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. – № 3(48), Том 2. – 2010. – С. 32–40 (0,3 друк. арк.).
10. Фролов С. М. Основні теоретичні положення сучасного бюджетного менеджменту / С. М. Фролов, О. О. Білопільська // Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – № 1. – С. 8–14 (0,24 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення сучасних тенденцій розвитку бюджетного менеджменту (0,12 друк. арк.).*
11. Деркач М. А. Удосконалення планування при формуванні місцевих бюджетів прикордонних регіонів / М. А. Деркач, О. І. Вискуб, С. М. Фролов, В. М. Олійник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 4. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2000. – С. 199–201 (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення особливостей прикордонних територій та ролі місцевих бюджетів в їх розвитку, на базі чого було запропоновано удосконалення планування місцевих бюджетів (0,06 друк. арк.).*
12. Дутченко О. М. Методические рекомендации по реализации дебиторской задолженности предприятий с использованием проекта «Долговая площадка» / О. Н. Дутченко, С. М. Фролов, В. Н. Криштоп // Финансы и кредит. – 2003. – № 1. – С. 305–313 (0,32 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення*

методичних рекомендацій по управлінню дебіторською заборгованістю підприємств АПК (0,16 друк. арк.).

13. Фролов С. М. Формування екологічно збалансованої економіки з урахуванням зовнішньоекономічної діяльності (на прикладі Сумської області) / С. М. Фролов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 23. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – С. 68–74 (0,25 друк. арк.).
14. Фролов С. М. Міжнародна торгівля в умовах глобалізації та екологізації економічних відносин [Текст] / С. М. Фролов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник наукових праць. Випуск 20. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2007. – С. 269–275 (0,25 друк. арк.).
15. Фролов С. М. Фінансовий вплив зовнішньоекономічної діяльності на екологічну безпеку прикордонних регіонів Сумської області / С. М. Фролов // Вісник Української академії банківської справи. – 2006. – № 2. – С. 125–129 (0,15 друк. арк.).
16. Фролов С. М. Вплив зовнішньоекономічної діяльності на міжбюджетні взаємовідносини в Україні (на прикладі умовного прикордонного регіону) / С. М. Фролов // Вісник Сумського Національного аграрного університету. – Серія «Фінанси і кредит». – № 1 (18). – 2005. – С. 139–144 (0,21 друк. арк.).
17. Фролов С. М. Фінансовий контроль в експортно-імпортних відносинах / С. М. Фролов, М. А. Деркач, В. М. Криштоп // Економіка України. – 1999. – № 1. – С. 90–92 (0,08 друк. арк.). *Особистий внесок – розробка рекомендацій щодо удосконалення системи фінансового контролю у сфері експортно-імпортних відносин (0,04 друк. арк.).*
18. Фролов С. М. Организационно-правовые основы таможенной деятельности как фактор стабильных поступлений в государственный бюджет от внешней торговли в Украине / С. М. Фролов, Н. А. Деркач // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Випуск 4'99. – Суми. – 1999. – С. 163–167 (0,16 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення правових основ митної діяльності (0,08 друк. арк.).*
19. Фролов С. М. Використання інвестиційно-фінансового потенціалу регіонів в цілях покращення їх соціально-економічного та екологічного становища / С. М. Фролов, А. П. Іваненко // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 64. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2000. – С. 70–75 (0,2 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення переліку інструментів фондового ринку, що можуть бути використані для підвищення інвестиційно-фінансового потенціалу регіонів (0,1 друк. арк.).*
20. Фролов С. М. Урахування екологічних факторів при організації, управлінні і плануванні митної діяльності прикордонних регіонів / С. М. Фролов, О. І. Вискуб, Т. В. Шопенська // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Випуск 3–4. – 2001. – Суми. – С. 121–124 (0,12 друк. арк.). *Особистий*

внесок – визначення переліку екологічних факторів, які необхідно враховувати при організації та управлінні митною діяльністю в прикордонних регіонах (0,06 друк. арк.).

21. Фролов С. М. Эколого-экономические и финансовые аспекты функционирования приграничных территорий / С. М. Фролов, А. И. Выскуб Т. В. Шопенская // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 156. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2002. – С. 210–214 (0,16 друк. арк.). *Особистий внесок – розробка фінансових аспектів функціонування прикордонних територій (0,08 друк. арк.).*
22. Фролов С. М. Система методів та засобів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні / С. М. Фролов // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 191. – В 4 т., Том IV. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2004. – С. 1243–1251 (0,3 друк. арк.).
23. Фролов С. М. Финансово-правовой механизм эффективности свободных экономических зон в Украине / С. М. Фролов, Р. П. Пустовит // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 192. – В 4 т., Том III. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2004. – С. 900–907 (0,3 друк. арк.). *Особистий внесок – розробка алгоритму функціонування фінансово-правового механізму забезпечення функціонування вільних економічних зон (0,15 друк. арк.).*
24. Фролов С. М. Організаційно-економічний механізм удосконалення регулювання фінансових потоків з урахуванням екологічного фактору (на прикладі умовного прикордонного регіону) / С. М. Фролов // Культура народів Причорномор'я. – 2006. – № 96. – С. 82–86 (0,16 друк. арк.).
25. Фролов С. М. Система методів та засобів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні з урахуванням екологічного фактору / С. М. Фролов // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : науковий збірник. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. – 26, 2007. – Вип. III. – Т. 2, 2007. – С. 215–222 (0,3 друк. арк.).
26. Фролов С. М. Державне регулювання, зовнішня торгівля, стійкий розвиток в умовах глобалізації економіки / С. М. Фролов // Проблеми економіки й управління у промислових регіонах : зб. наук. праць: Том 1 / НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. – Запоріжжя : ЗНТУ, 2008. – С. 177–180. – (0,12 друк. арк.).
27. Фролов С. М. Удосконалення організаційно-економічного механізму зовнішньоторговельної діяльності під впливом НТП / С. М. Фролов, Р. П. Пустовит // Економіка: проблеми теорії та практики : збірник наукових праць. Випуск 204. – В 5 т., Том IV. – Дніпропетровськ : ДНУ. – 2005. – С. 974–982 (0,32 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення особливостей впливу НТП на зовнішньоекономічну діяльність (0,16 друк. арк.).*

Статті в інших виданнях

28. Фролов С. М. Теоретико-методологічні засади формування бюджетної політики у незалежній Україні / С. М. Фролов // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. Михайла Коцюбинського : збірник наукових праць. – Вип. 19. Серія «Історія». – Вінниця, 2011. – С. 214–218 (0,16 друк. арк.).

Тези конференцій

29. Фролов С.М. Вдосконалення державної регіональної політики у прикордонних регіонах // Міжнародна стратегія економічного розвитку регіону : матеріали доповідей II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми / За заг. ред. О. В. Прокопенко. – Суми : Сумський державний університет, 2011. – С. 212–213 (0,1 друк. арк.).
30. Фролов С. М. Питання фінансового вирівнювання місцевих бюджетів / С. М. Фролов // Бізнес та умови його розвитку : національний та міжнародний дискурси : матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції, м. Донецьк / М-во освіти і науки України; Донец. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського, Акад. готел. менедж. та харчування ; редкол. : Шубін О.О. (голов. ред. та ін.). – Донецьк : [ДонНУЕТ], 2010. – С. 279–280 (0,1 друк. арк.).
31. Фролов С. М. Фінансове вирівнювання розвитку територій / С. М. Фролов // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (27–28 травня 2010 р.) : у 2 т. / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2010. – Т. 2. – С. 172–173 (0,1 друк. арк.).
32. Фролов С. М. Фінансова незалежність розвитку регіонів / С. М. Фролов // Соціально-економічний розвиток України та її регіонів : проблеми науки і практики : Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції 27–28 травня 2010 року. – Харків : ФОП Александрова К.М.; ІНЖЕК, 2010. – С. 241–243 (0,12 друк. арк.).
33. Фролов С. М. Финансовая схема выполнения экспортно-импортных контрактов субъектами внешнеэкономической деятельности в Украине / С. М. Фролов, Н. А. Деркач // Экономическая политика и сотрудничество регионов Украины и России: проблемы и перспективы : материалы Международной научно-практической конференции. – Сумы, 1998. – С. 90–91 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок – фінансова схема виконання експортно-імпортних контрактів суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності України (0,05 друк. арк.).*
34. Фролов С. М. Стан оперативного управління бюджетом в умовах розвитку економіки України і в часи світової фінансової кризи / С. М. Фролов // Шляхи та інструменти прориву економіки України : матеріали Міжнародної

- конференції, м. Одеса, 21–22 жовтня 2010 року / ІПРЕЕД НАН України. – м. Одеса : ІПРЕЕД НАН України, 2010. – С. 195–197 (0,1 друк. арк.).
35. Фролов С. М. Використання за допомогою інструментів фондового ринку інвестиційно-фінансового потенціалу регіонів в цілях покращення їх соціально-економічного та екологічного становища / С. М. Фролов, А. П. Іваненко // Шляхи зміцнення фінансово-економічної самостійності регіонів України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : Наука і освіта. – 2000. – С. 163. – (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок – визначення інструментів фондового ринку, що можуть бути використані для підвищення інвестиційно-фінансового потенціалу регіонів (0,05 друк. арк.).*
36. Фролов С. М. Реформування міжбюджетних відносин з урахуванням екологічного фактору на території прикордонних регіонів / С. М. Фролов, О. І. Вискуб, Т. В. Шопенська // Наука і освіта – 2002 : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ. – 2002. – С. 35–36 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок – напрямки реформування міжбюджетних відносин на базі урахування екологічних факторів в прикордонних регіонах (0,05 друк. арк.).*
37. Фролов С. М. Екологізація міжнародних відносин як форма співробітництва прикордонних регіонів / С. М. Фролов, Т. В. Шопенська // Наука і освіта – 2004 : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ. – 2004. – С. 41–44. – (0,12 друк. арк.). *(Особистий внесок – визначення форм співробітництва прикордонних регіонів(0,06 друк. арк.).*
38. Фролов С. М. Система методів та засобів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності в Україні / С. М. Фролов // Україна у світовій економічній спільноті : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : Наука і освіта. – 2004. – С. 151–152 (0,1 друк. арк.).
39. Фролов С. М. Система государственного регулирования специальных экономических зон в Украине / С. М. Фролов, Р. П. Пустовит // Україна у світовій економічній спільноті : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Дніпропетровськ : Наука і освіта. – 2004. – С. 167–168 (0,1 друк. арк.). *Особистий внесок – оцінка нормативно-правової бази України щодо вільних економічних зон (0,05 друк. арк.).*
40. Фролов С. М. Еколого-економічні аспекти зовнішньоекономічної діяльності в Україні (на прикладі прикордонних регіонів) / С. М. Фролов, Т. В. Шопенська // Розвиток наукових досліджень '2006 : матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції, м. Полтава, 2006 р. – Полтава : ІнтерГрафіка, 2006. – Т. 11. – С. 92–94 (0,12 друк. арк.). *Особистий внесок – базові еколого-економічні аспекти зовнішньоекономічної діяльності України (0,06 друк. арк.).*
41. Фролов С. М. Фінансовий вплив зовнішньоекономічної діяльності на екологічну безпеку прикордонних регіонів Сумської області / С. М. Фролов // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : збірник тез

- доповідей ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми : УАБС НБУ. – 2006. – С. 50–51 (0,1 друк. арк.).
42. Фролов С. М. Еколого-економічні аспекти тарифно-нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / С. М. Фролов // Фінансові ресурси регіону: організація та управління : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Івано-Франківськ : ПП Курилюк. – 2007. – С. 274–276. – (0,1 друк. арк.).
 43. Фролов С. М. Міжнародна торгівля в умовах глобалізації економічних відносин / С. М. Фролов // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник тез доповідей ІІ Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми : УАБС НБУ, 2007. – С. 150–151 (0,1 друк. арк.).
 44. Фролов С. М. Стійкий розвиток і стратегія глобалізації економіки в сучасних умовах / С. М. Фролов // Проблеми економіки й управління у промислових регіонах : зб. тез міжрегіональної науково-практичної конференції (22–24 травня 2008 р., ЗНТУ, м. Запоріжжя). – С. 271–274 (0,1 друк. арк.).
 45. Фролов С. М. Еколого-економічні проблеми державного регулювання фінансових потоків на регіональному рівні / С. М. Фролов // Ринкова трансформація економіки постсоціалістичних країн: стан, проблеми, перспективи : матеріали Міжнародного форуму вчених, Т. 1. – Харків : ХНТУСГ. – 2008. – С. 122–124 (0,1 друк. арк.).
 46. Фролов С. М. Формування екологічно збалансованої економіки з урахуванням зовнішньоекономічної діяльності / С. М. Фролов // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика : збірник наукових праць, Том 2. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ». – 2008. – С. 19–20 (0,1 друк. арк.).
 47. Фролов С. М. Фінансові аспекти управління експортно-імпортними операціями на прикладі ЗАТ «Технологія» м. Суми / С. М. Фролов // Економічні проблеми сталого розвитку : збірник тез доповідей науково-технічної конференції. Ч. 1. – Суми : СумДу, 2009. – С. 86–87 (0,1 друк. арк.).
 48. Фролов С. М. Вдосконалення екологічної складової митного регулювання при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності в Україні / С. М. Фролов // Проблеми та перспективи соціально-економічного розвитку України : матеріали Міжвузівської науково-практичної конференції – Т. 2. – Сімферополь : 2009. – С. 142–144 (0,1 друк. арк.).
 49. Фролов С. М. Вплив державного регулювання зовнішньої торгівлі на стійкий розвиток в умовах глобалізації економіки / С. М. Фролов // Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки : матеріали ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Т. 1. – Сімферополь, 2009. – С. 113–115 (0,1 друк. арк.).

Навчальні посібники

50. Фролов С. М. Банківська справа та основи митного регулювання в Україні: теорія та практика : навчальний посібник / С. М. Фролов. – Суми : Університетська книга, 2004. – 368 с. (15 друк. арк.).

АНОТАЦІЯ

Фролов С. М. Развитие методологических основ бюджетного менеджмента при реализации государством социально-экономической политики на приграничных территориях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, 2011.

В диссертационной работе проведено комплексное исследование теоретико-методологических основ бюджетного менеджмента при реализации государством социально-экономической политики на приграничных территориях и разработано рекомендации по улучшению текущего состояния и перспективного развития приграничных территорий путем использования инструментов бюджетного менеджмента. Определены основы формирования бюджетной политики, особенности оперативного управления бюджетом та институциональной структурой бюджетного менеджмента. Рассмотрены основные проблемы реализации бюджетного процесса в Украине.

Определены статус и предложены характеристики приграничных территорий, проведено исследование социально-экономической политики государства на приграничных территориях, рассмотрены концептуальные основы и методические основы приграничного сотрудничества административных единиц Украины и Российской Федерации.

Обоснована роль бюджетного менеджмента в развитии приграничных территорий, определены принципы бюджетного выравнивания и предложены научно-методические основы оценки бюджетного потенциала приграничных территорий, разработаны концептуальные основы синхронизации бюджетных ресурсов та социально-экономических взаимосвязей государства в приграничных областях.

Обоснованы методологические основы развития бюджетного менеджмента та предложены концептуальные основы программно-целевого метода при формировании и выполнении бюджета.

Ключевые слова: приграничные территории, развитие регионов, бюджет, доходы бюджета, расходы бюджета, бюджетный процесс, бюджетный менеджмент, государственный бюджет, местные бюджеты, межбюджетные отношения, программно-целевой метод, государственная целевая программа.

АННОТАЦІЯ

Фролов С. М. Развитие методологических основ бюджетного менеджмента при реализации государством социально-экономической политики на приграничных территориях. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.08 – Деньги, финансы и кредит. – Государственное высшее учебное заведение «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Сумы, 2011.

В диссертационной работе проведено комплексное исследование теоретико-методологических основ бюджетного менеджмента при реализации государством

социально-экономической политики на приграничных территориях и разработаны рекомендации по улучшению текущего состояния и перспективного развития приграничных территорий. Определены основы формирования бюджетной политики, особенности оперативного управления бюджетом и институциональная составляющая бюджетного менеджмента. Рассмотрены основные проблемы реализации бюджетного процесса в Украине.

В работе определен статус и дана характеристика приграничных территорий, выделены характерные черты и особенности приграничных территорий, проведен анализ социально-экономической политики государства на приграничных территориях, рассмотрены методические основы приграничного сотрудничества административных единиц Украины и России. На примере анализа экономического и социокультурного сотрудничества Сумской и Курской, а также Белгородской областей определены наиболее распространенные методы приграничного сотрудничества и формы, которые они принимают на практике.

Выявлена роль бюджетного менеджмента в развитии приграничных территорий, рассмотрены инструменты бюджетного регулирования, применяемые на сегодняшний день для осуществления государственной политики развития регионов. Определены принципы бюджетного выравнивания как одного из основных инструментов бюджетного управления, который применяется для государственного регулирования развития регионов. Предложены научно-методические основы для оценки бюджетного потенциала приграничных территорий. Разработаны концептуальные положения синхронизации бюджетных ресурсов и социально-экономических обязательств государства в приграничных областях.

Предложены меры по усовершенствованию институциональной составляющей управления бюджетом при реализации социально-экономической политики государства в приграничных территориях. Разработаны методические подходы для оценки качества институциональной составляющей бюджетного менеджмента. Выявлены основные направления развития, задачи и функции законодательной и исполнительной властей в бюджетном процессе с учетом государственной политики на приграничных территориях.

Обоснованы методологические основы развития бюджетного менеджмента в Украине на базе реформирования межбюджетных отношений путем создания бюджетных макрорегионов. Предложены рекомендации по реформированию системы местных бюджетов, в частности пересмотра доходной части местных бюджетов и включения в нее ряда дополнительных статей.

В работе рассмотрены концептуальные и методологические основы использования программно-целевого метода при формировании бюджета, на базе чего разработана концепция Государственной целевой программы развития приграничных территорий.

Ключевые слова: приграничные территории, развитие регионов, бюджет, доходы бюджета, расходы бюджета, бюджетный процесс, бюджетный менеджмент, государственный бюджет, местные бюджеты, межбюджетные отношения, программно-целевой метод, государственная целевая программа.

SUMMARY

Frolov S. M. The development of methodological foundations for the budgetary management during the state realization of social and economic policies in the border regions. – Manuscript.

Dissertation for the acquisition of the scientific degree of Doctor of Economic Sciences in the speciality 08.00.08 – Money, finance and credit. – State higher educational institution “Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine”, Sumy, 2011.

The dissertation conducts the complex research of theoretical and methodological foundations of the budgetary management during the state realization of social and economic policies in the border regions. It develops recommendations for the improvement of the current state and further development of the border territories by using the instruments of budgetary management. It determines the basis for the formation of the budgetary policy, peculiarities of budget efficient management and institutional components of budgetary management. It studies the main problems of the budget policy realization in Ukraine.

The dissertation defines the status and provides characteristics of the border territories, carries out the analysis of state socio-economic policy in the border regions, examines the conceptual and methodological foundations of the border cooperation between the administrative units of Ukraine and the Russian Federation.

It clarifies the role of the budgetary management in the development of border territories, determines the principles of budgetary leveling and offers the scientific and methodological basis for the assessment of border territories' budgetary potential, develops the conceptual foundations for synchronization of budget resources and socio-economic responsibilities of the state in the border territories.

It sets methodological foundations for the development of budgetary management and offers conceptual foundations and aiming and programming methods for the formation and implementation of the budget.

Key words: border territories, regional development, budget, budget revenues, budget expenses, budgetary process, budget management, state budget, local budgets, inter-budgetary relations, aiming and programming methods, state target program.

Відповідальний за випуск
доктор економічних наук, професор
Козьменко Сергій Миколайович

Підписано до друку 31.05.2011.
Формат 60x90/16. Обл.-вид. арк. 1,9.
Гарнітура Times. Тираж 120 пр.

Державний вищий навчальний заклад
“Українська академія банківської справи
Національного банку України”
40000, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 3160 від 10.04.2008